

घ घनाश्वकारे विशुद्धां दर्शयति प्रकाशं ॥ उद्धातु भावेन तथा कदाचिद्भोक्तव्यं पुरोपश्रुमतिः क्षरां स्यात् ॥
 तस्माच्छुभं उर्वलमेव नित्यं बलं तु पापस्य महत्सु घोरं ॥ तज्जीयतेऽन्येन शुभेन केन संवाधिविचिन्नं यदिना मन
 स्यात् ॥ कल्याणनल्पान्त्रविचिन्नयद्भिर्दृष्टं सुनीकैर्हितमेतदेव ॥ यतः सुरेवैव सुखं प्रब्रह्मसुखावयत्यप्रमि
 ताञ्जनोद्यान् ॥ भवदुःखशतानि तर्लुकाभिरपि सत्त्वव्यसनानि हन्तुकाभैः ॥ ब्रह्मसौख्यशतानि भोज्यकाभैर्न
 विमोच्यं हि सदैव बोधिविचिन्नं ॥ भवचारकवधनो वराकः सुगतानां सुत उच्यते क्षरोन ॥ स न रामर लोकावन्द

नीयो भवति स्मोदित एव बोधिचिन्ने॥ अशुचिप्रतिमाभिमां गृहीत्वा जिनरत्नप्रतिमां करोत्यनघां॥ रसजातम
तीववेधनीयं सुदृढं गृह्णत बोधिचिन्तसंज्ञां॥ सुपरीक्षितमप्रमेयधीभिर्वज्रमूल्यं जगदेकसार्धं वाहैः॥ गतिपन्न
नविप्रवासशीलाः सुदृढं गृह्णत बोधिचिन्तरत्नं॥ कदलीव फलं विहाय याति क्षयमन्यत् कुशलं हि सर्वमेव
सततं फलति क्षयं न याति प्रसंवत्येव तु बोधिचिन्तवृक्षः॥ कृत्वापि पापानि सुदारुणानि यदा श्रयाङ्ग इति
क्षरो न॥ श्रूय श्रयेणो वमहाभयानि नाश्रीयते तत्कथमज्ञसत्त्वैः॥ युगान्कालान्तवत्तन्मृत्निपापानियन्ति

दं हतिक्षरो न॥ यस्मानुशंसानमितानुवाच मैत्रेयनाथः सुधनायधीमान्॥ तद्बोधिचिन्तं द्विविधं विज्ञातव्यं स
मासतः॥ बोधिप्रणिधिचिन्तं च बोधिप्रस्थानमेव च॥ गंतुकामस्य गतुश्च यथाभेदः प्रतीयते॥ तद्वद्देहोऽनयोर्ज्ञे
यो यथा संखेन परिउत्तैः॥ बोधिप्रणिधिचिन्तस्य संसारेऽपि फलं महत्॥ न त्वविच्छिन्नपुरुषत्वं यथा प्रस्थान
चेतसः॥ यतः प्रभृत्य पर्यन्तं सत्त्वधातुप्रभोक्षरो॥ समाददाति तच्चिन्तमनिवर्तेन चेतसा॥ ततः प्रभृतिसुप्त
स्य प्रमत्तस्याप्यनेकशः॥ अविच्छिन्नाः पुरुषधाराः प्रवर्तन्ते न भः समाः॥ इदं सुवाक्यं प्रच्छायां सोऽप्यपन्निक

मुक्तवान्॥हीनाधिसुक्तिसत्त्वार्थस्वयमेवतथागतः॥शिरःशूलानिसत्त्वानंनाशयामीतिचिन्तयन्॥अप्रमेयेरा
दुरोपनगृह्यतेस्महिताशयः॥किमुताप्रमितंशूलमेकैकस्यजिहीर्षतः॥अप्रमेयगुणंसत्त्वमेकैकंचचिकीर्षतः
कस्यमातुःपितुर्वापिहितांशंसेयमीदृशी॥देवानांवाऋषीणांवाब्राह्मणांवाभविष्यति॥तेषामेवचसज्जाना
स्वार्थेष्वेवमनोरथः॥नोत्पन्नपूर्वःस्वप्नेपिपरार्थसंभवःकृतः॥सत्त्वरत्नविशेषोयमपूर्वोज्ञानतेजुतः॥यत्परा
र्थाशयोनेषांनस्वार्थेषुपजायते॥जगदानन्दबीजस्यजगद्गुःस्वोषधस्यच॥चिन्तरत्नस्ययत्परापंतत्कथं हि

प्रथमः॥ ॥तच्चिन्तरत्नग्रहरणायसम्पदं कृत्वा करोम्येषतथागतानां॥सद्धर्मरत्नस्यचनिर्मलस्यबु
द्ध्यात्मजानांचतुरंगोदधीनां॥यावन्नियुष्माराणिकृतानिचैवभैषज्यजातानिचयानिसन्ति॥रत्नानियावन्नि
चसन्निलोकेजलानिचस्यच्छमनोरमाणि॥महीधरारत्नमयास्रथान्येवनम्रदेशाश्चविवेकरम्भाः॥लताः
सुपुष्पाभरणोज्ज्वलाश्चकुमाश्चयेसत्फलनम्रशाखाः॥देवादिलोकेषुचगन्धद्वपाःकल्पद्रुमारत्नमयाश्च
वृक्षाः॥सरांसिचाभोरुहभूषणानिहंसस्वनान्यनमनोहराणि॥अद्वष्टजातानिचसस्यजातान्यन्यानि

वायुज्यविभूषणानि॥आकाशधातुप्रसरावधीनि सर्वाण्यपीमान्यपरिग्रहाणि॥आदायबुद्ध्यामुनिपुंगवेभ्यो
निर्यातयाम्येषसमुन्नकेभ्यः॥गुरुकुतमेवरदक्षिणीयामहाकृपाभामनुकम्पमानाः॥अपुरापवानस्मिम
हाहरिद्रः पूजार्थमन्यममनास्ति किंचित्॥अतोममार्थाय परार्थचिन्ता गुरुकुनाथा इदमात्मशक्त्या॥ददामि
चोत्मानमहंजिनेभ्यः सर्वेण सर्वं च तदात्मजेभ्यः॥परिग्रहं मे कुरुताग्रसत्त्वा युष्मासु दासत्वरूपैर्मिभक्त्या॥
परिग्रहेणास्मि भवन्त्येतान निर्भीभवे सत्त्वहितं करोमि॥पूर्वं च पापं समतिक्रमामि नान्यच्च पापं प्रकरोमि

भूयः॥रत्नोज्ज्वलसम्भ्रमनोरमेषु सुक्ता मयोक्तासिवितानकेषु॥स्वच्छोज्ज्वलस्फटिककुट्टिमेषु सुगन्धिषु
स्नानगृहेषु तेषु॥मनोज्ञगन्धोदकपुष्पपूरैः कुम्भैर्महारत्नमयैरनेकैः॥स्नानं करोम्येषतथागतानां तदात्मजा
नां च संगीतवाद्यं॥प्रदूषितैर्धौतमले रत्नलैर्वस्त्रैश्च तेषां तनुसुन्दराणि॥ततः सुरक्तानि सुधूपितानि ददामि
तेभ्यो वरचीवराणि॥दिव्यैर्मृदुश्लक्ष्णाविचित्रशोभैर्वस्त्रैरलंकारवरैश्च ते सैः॥समन्तमप्राजितमञ्जु
द्योषलोके श्वरादीनपि मराडयामि॥सर्वत्रिसाहस्रविसारिगन्धैर्गन्धोत्तमैस्नाननुलेपयामि॥सूक्तप्रसूक्त

षु सुधौ तहे म प्रभोज्य लान्द सुनी न कायान् ॥ मान्दार वेन्दी वर मल्लिकायैः सर्वैः सुगन्धैः कुसुमैर्मनोज्ञैः ॥ अ
भ्यर्चयाम्यर्चतमा सुनी नान् स्रग्भिश्च संस्थान मनोरमाभिः ॥ स्फुरित सुरुज श्व मनोहरैश्च ताक्ष्ण मेघैरुप
धूपयामि ॥ भोज्यैः सर्वाद्यैर्वि विधेयैश्च पेयैस्ते भो निवेद्यं च निवेदयामि ॥ रत्न प्रदीपाश्च निवेदयामि सु
वर्णा यमेषु निविष्ट पंक्तीन् ॥ गन्धोपलिप्तेषु चक्रादिमेषु किरामि पुष्प प्रकरान् मनोज्ञान् ॥ प्रलम्ब सुक्ता
मणिहारशोभा नाभास्वरादिमुखमण्डनान् स्तान् ॥ विमानमेघास्तुतिगीतरम्या नैत्री मये भोपि निवेदयामि

मि ॥ सुवर्णादरोडैः कमनीयरूपैः संसक्त सुक्तानि ससुच्छि तानि ॥ प्रधारयाम्येष महा सुनीनां रत्नात्तपत्रारण्य
तिशोभनानि ॥ अतः परं प्रतिष्ठतां पूजामेधामनोरमाः ॥ तस्य संगीतिमेघाश्च सर्वसन्ध प्रहर्षणाः ॥ सर्वसद्
मरत्नेषु चैतेषु प्रतिमासु च ॥ पुष्परत्नादि वर्णाश्च प्रवर्तेतां निरुत्तरं ॥ मञ्जुघोषप्रभृतयः पूजयन्ति य
थाजिनान् ॥ तथा तथा गतान्नाथास्तपुत्रान् पूजयाम्यहं ॥ स्वराज सागरैः स्रोतैः सौमिचाहं गुरो दधीन ॥ सु
तिसंगीतिमेघाश्च सम्भवन्तेष्वनन्यथा ॥ सर्वक्षेत्राणु संख्येश्च प्रणामैः प्रणामाम्यहं ॥ सर्वत्र ध्वगतास्तु द्या

सहधर्मगणो जमान् ॥ सर्वचैत्यानि वन्दे हं वोधिसत्त्वाश्रयानपि ॥ नमस्करोम्युपाध्यायानभि वन्द्यान् यतीं
मथा ॥ बुद्धं गच्छामि शरणां यावदवोधि मरुतः ॥ धर्मं गच्छामि शरणां वोधिसत्त्वगणानथा ॥ विज्ञापयामि
संबुद्धा सर्वदिक्षु व्यवस्थितान् ॥ महाकारुणिकांश्चापि वोधिसत्त्वान् कृताञ्जलिः ॥ अनादिगति संसारे
जन्मन्यत्रैव वा पुनः ॥ सन्मया पशुना पापं कृतं कारितमेव वा ॥ यच्चात्मोदितं किञ्चिदात्मघाताय मोह
नः ॥ तदप्ययं देशायामि पश्चात्तापेन तापितः ॥ रत्नत्रये प्रकारेण मातापितृषु वामया ॥ गुरुष्वनेषु वा

क्षेपात्कायदारुद्धिभिः कृतः ॥ अनेकदोषदुष्टेन मया पापेन नायकाः ॥ यत्कृतं दारुणं पापं तत्सर्वं दे
शायाम्भुं ॥ कथंचनिः सराम्भस्मान्निष्पेक्षिणेनास्मि नायकाः ॥ मा भूमे मृत्युरचिरादक्षीरोपापसंचये ॥ कथं
चनिः सराम्भस्मान्परित्रायत सत्वरं ॥ माममाक्षीणोपापस्य मरणांशी भ्रमेष्यति ॥ कृता कृता परीक्षोयं मृ
त्युर्विश्रम्भघातकः ॥ स्वस्था स्वस्थै रविश्वास्य आकास्मिकमहाशनिः ॥ प्रिया प्रियनिमित्तेन पापं कृतमनेक
धा ॥ सर्वमुत्सृज्य गन्तव्यं मयान ज्ञातमीदृशं ॥ अप्रियान भविष्यन्ति भविष्यन्ति न मे प्रियाः ॥ अहंचन भवि

ष्मामि सर्वं च न भविष्यति ॥ तज्जस्मरणात्तां याति यश्च द्रस्त्वनुभूयते ॥ स्वप्नानुभूतवत्सर्वं गतं न पुनरीक्ष्यते ॥
इहैव तिष्ठतस्मावक्रतानैके प्रिया प्रियाः ॥ तन्निमित्तं तु यत्पापं तन्निष्ठितं घोरमग्रतः ॥ एवमागलुकोस्मीति
मयानप्रत्यवेक्षितं ॥ मोहानुनयविद्वेषैः कृतं पापमनेकधा ॥ रात्रिं दिवमविश्राममाशुषो वर्द्धते व्ययः ॥
आयस्य चागमो नास्ति नमरिष्यामि किंच हं ॥ इह शय्यागतेनापि वधुमध्येपि तिष्ठता ॥ मयैवेकेन सो रुक्मा
ममच्छेदादिवेदनाः ॥ यमदूतैर्गृहीतस्य कृतो वधुः कृतः सुहृत् ॥ पुरापमेकं तदा त्रासं मया तच्च न सेवितं ॥

अनित्यजोवितासंगादिदं भयमजानता ॥ प्रमते न मयानाथा कुरुपापमुपार्जितं ॥ अक्रच्छेदार्थमप्यय
नीयमानो विशुष्यति ॥ पिपासितो दीनदृष्टिरन्यदेवेक्ष्यते जगत् ॥ किंपुनर्भैरवाकारैर्ष्यमदूतैरधिष्ठितः ॥
महात्रासज्वरग्रस्तः पुरीषोऽसर्गवेष्टितः ॥ कातरैर्दृष्टिपातैश्च त्राणा चेषी चतुर्दिशं ॥ क्रोममहाभयादस्मात्सा
धुस्त्राणां भविष्यति ॥ त्राणाश्रून्पादिशो दृष्ट्वा पुनः संमोहमागतः ॥ तदा हं किं करिष्यामि तस्मिं स्थाने महाभ
ये ॥ अथैव शरणां यामि जगन्नाथान् महावतान् ॥ जगद्रक्षार्थमुत्तुक्ता न्सर्वत्रासहरास्तिनान् ॥ तैश्चाप्यधि

गते धर्मसंसारभयनाशनं॥ शरणां यामि भावेन बोधि सत्त्वगणां तथा॥ समन्तभद्रायात्मानं ददामि भयवित्
तः॥ पुनश्च मञ्जु घोषाय ददाम्यात्मानमात्मना॥ तंचावलो कितं नाथं कृपा व्याकुलचारिणां॥ विरोम्पात्तरव
भीतः समारक्षतु पाषिणं॥ आर्यमाकाशगर्भं च क्षितिगर्भं च भावतः॥ सर्वान्नहाक्षपांश्चापि ताराणां चैषी
विरोम्पहं॥ अहं वै वच संतस्ताः पलायने चतुर्दिशं॥ यमहृता दयोऽष्टा स्तनमस्यामि वज्रिणां॥ अतीत्य
सुष्मद्वचनं सांप्रतं भयदर्शनात्॥ शरणां यामि बोभीतो भयं नाशयतु तं॥ इत्वर व्याधि भीतोऽपि वैश्य

वाक्यं न लंघयेत्॥ किमु व्याधि शतैर्ग्रस्यतुर्भिश्चतुर्भिरुत्तरेः॥ एकेनापि यतः सर्वजन्मदीपगतानराः॥ नश्य
न्ति येषां भैषज्यं सर्वदिक्षु न लभ्यते॥ तत्र सर्वस्तवैश्यस्य सर्वशल्या पहारिणाः॥ वाक्पुच्छं घ्नामीति धिग्मा
मत्पन्नमोहितं॥ अल्पप्रमत्ततिष्ठामि प्रपातेऽपि नरेष्वपि॥ किमु योजनसारुस्त्रे प्रपाते दीघकालिके॥ अथै
व मरणां नैति न युक्ता मे सुखाशिका॥ अवश्यमेति सावेतान भविष्याम्यहं यदा॥ अभयं केन मे दत्तं निः
सरिष्यामि वाक्पथं॥ अवश्यं न भविष्यामि कस्मात्मे सुस्थितं मनः॥ पूर्वानुभूत नष्टेभ्यः किमेसारमवस्थितं

येषु मेभिनिविष्टेन गुरुणा लंघितं वचः॥ जीवलो कमिमं त्यक्त्वा बन्धुन्य रिचितां सत्ता॥ एका की कपिया स्या
 मि किं मे सर्वैः प्रिया प्रियैः॥ इयमेव तु मे चिन्ता युक्ता रात्रि दिवं सदा॥ अशुभान्नियतं दुःखं निस्सरेयं ततः क
 थं॥ मया बालेन मूरेन यत्किंचित्प्रापमा चितं॥ प्रकृत्या यच्च सा वयं प्रज्ञा प्रावय मेव च॥ तत्सर्वं देशया मे
 षना धाना मयजः स्थितः॥ कृता अति दुःखभीतः प्रणिपत्य पुनः पुनः॥ अत्यय मत्ययत्वेन प्रतिगृह्य लुना
 यकाः॥ न भद्र कमिदं नाथान कर्तव्यं पुनर्मया॥ ॥ इति बोधि चर्या वतारे पाप देशना द्वितीयः परि

१०

परिच्छेदः॥ ॥ अपाय दुःख विश्रामं सर्वसत्त्वैः कृतं शुभं॥ अनुमोदेः प्रमोदेन सुखं तिष्ठतु दुःखि
 ताः॥ संसार दुःख निर्माक्ष मनुमो देशरी रितां॥ बोधिसत्त्वत्वं बुद्धत्वं मनुमोदे च तायिनां॥ चित्तो न्याद स मुद्रां
 श्र सर्वसत्त्व सुखा वहानु॥ सर्वसत्त्व हिता धाना ननुमोदे च शासिनां॥ अनुमोदना॥ सर्वा सुदिक्षु संवृद्धान्
 प्रार्थयामि कृतां जतिः॥ धर्म प्रदीपं कुर्वन्तु मोह दुःख प्रपातिनां॥ अधेषणा॥ निर्वातुकामांश्च जिनान् या
 चयामि कृता अतिः॥ कल्पान न त्पानिष्ठ लु मा भूद भूमिदं जगत्॥ याचना॥ एवं सर्वमिदं कृत्वा यन्मया

सादिनं शुभं॥ तेन स्यात्सर्वसत्त्वानां सर्वदुःखप्रशान्तिदत्त॥ ग्लानानामस्मिभैषज्यं भवेयं वैश्वर्यवच॥ तउप
स्यायकश्चैवयावद्रोगास्तु न भवे॥ क्षुत्पिपासा व्यथा हंन्मामन्नपानप्रवर्षणैः॥ उर्भिक्षान्नरक्तलेषु भवे
यं पानभोजनं॥ दरिद्राणां च सत्त्वानां निधिः स्यात्तुह्यमक्षयः॥ नतोपकरणकारैरुपनिवेद्यमग्रतः॥ आत्म
भावांस्तथाभोगात्सर्वत्र्यक्षगंतं शुभं॥ निरपेक्षस्तु जाम्पय सर्वसत्त्वार्थसिद्धये॥ सर्वत्यागश्च निर्वारां निर्वार
णार्थिचभेमनः॥ त्यक्तव्यं चेत्तया सर्वं वरं सत्त्वेषु दीयतां॥ यथासुखी कृतश्चात्मा मया यं सर्वं देहिनां॥

११

घृत्तुनिन्दन्नुवा नित्यमाकिरन्नुचपांशुभिः॥ क्रीडन्नुममकायेन हसन्नुविलसन्नुच॥ दन्तसेभ्यो मया का
यश्चिन्तया किं ममानया॥ कारयन्नुच कर्माणि यानि तेषां सुखावहं॥ अनर्थः कस्य चिन्मा भून्मामा तस्य क
दाचन॥ येषां कृद्वा प्रसन्ना वामामा तस्य मतिर्भवेत्॥ तेषां स एव हेतुः स्यान्नि त्सर्वार्थसिद्धये॥ अभ्याख्या
स्य निमां ये च ये चान्ये पकारिणः॥ उ त्प्रा स का स त्थान्ये वा सर्वे सुर्वीधिभागिनः॥ अनाथानामहं नाथः
सार्थवाहश्च याचिनां॥ पारेस्तुर्नाचनौ भूतः सेतुः संक्रम एव च॥ दीपार्थिनामहं दीपः शय्या शय्यार्थिना

महं॥दासार्थिनामहंदासोभवेयंसर्वदेहिनां॥चिनामणिर्भद्रघटःसिद्धविद्यामहोषधिः॥भवेयंकल्पवृक्षश्चकामधेनुश्चदेहिनां॥प्रथिव्यादीनिभूतानिनिःशेषाकाशवासिनां॥सत्त्वानामप्रमेयाराण्यथाभोगान्यनेकधा॥एवमाकाशनिष्ठसत्त्वधानेनेकधा॥भवेयमुपजीव्योहंयावत्सर्वंननिर्वृताः॥यथागृहीतसुगतेर्वोधिचिंतपुरातनैः॥तेवोधिसत्त्वशिक्षायामनुपूर्व्यायथास्थिताः॥तद्वदुत्पादयाम्येषवोधिचिंतजगद्धिते॥तद्वदेवचनाःशिक्षाःशिक्षिष्यामियथाक्रमं॥एवंगृहीत्वामनिमान्वोधिचिंतंप्रसाद

[illegible]

न उदितश्चि न च न्रमा ॥ जगदज्ञानतिमिरप्रोत्सारण महारविः ॥ सद्धर्मक्षीरमधनान्नवनीतं ससुस्थितं ॥
सुखभोगवशुक्षितस्यवाजनसार्धस्यभवा ध्वचारिणाः ॥ सुखसन्नमिदं सुपस्थितं सकलाभ्यागतसत्त्वतर्प
णं ॥ जगदज्ञानिमंत्रितं मया सुगतत्वेन सुखेन चानरा ॥ पुरतः खलु सर्वनाथिना मभिनन्दतु सुरा सुरा
दयः ॥ ॥ इति बोधिचर्यावतारे बोधिसत्त्वपरिश्रहो नाम तृतीयः परिच्छेदः ॥ ॥ एवं गृही
त्वा सुदृढबोधिसत्त्वजिनात्मजः ॥ शिक्षानति क्रमेण तं कुर्यान्नित्यमनन्तरितः ॥ सहसा यत्समारब्धं सम्प

१३

प्यद्विचारितं ॥ तत्र कुर्यान्नवेत्येवं प्रतिज्ञायापि युज्यते ॥ विचारितं तु यदुद्धर्महाप्राज्ञैश्च तत्सु तैः ॥ म
यापि च यथाशक्ति तत्र किं परिब्रूयते ॥ यदि चैवं प्रतिज्ञाय साधयेयं न कर्मणा ॥ एतां सर्वान्विसंवायः
कागतिर्मे भविष्यति ॥ मनसा चिन्तयित्वा तु यो न दद्यात्पुनर्नरः ॥ स प्रेतो भवतीत्युक्तमल्पमात्रेपि वस्तुनि
किसुतानुत्तरं सौख्यसु चैरुष्यभावतः ॥ जगत्सर्वं विसंवाय कागतिर्मे भविष्यति ॥ वेत्ति सर्वज्ञ एवेता
मचिन्मा कर्मणो गतिं ॥ यद्बोधिसत्त्वत्वागेपि मोचयत्येव तान्नरान् ॥ बोधिसत्त्वस्य ते नैव सर्वापत्तिगरीय

सी॥यस्मादापद्यमानोसौसर्वसत्त्वार्थहानिकृत्॥योऽप्यन्यःक्षरामप्यस्यपुराणविघ्नंकरिष्यतीतस्यडु
र्गतिपर्यन्तंनान्नि सत्त्वार्थघातिनः॥एकस्यापिहिसत्त्वस्पर्हितंरुत्वाहृतोभवेत्॥अशेषाकाशपर्यन्तवा
सिनांकिमुदेहिनां॥एवमापन्नवत्ततोवोद्विचिन्नवत्तेनच॥देवायमानःसंसारेभूमिप्राप्ताचिरा
यते॥तस्माद्यथाप्रतिज्ञातंसाधनीयंमयादरात्॥नाद्यचेत्क्रियतेयत्नंतत्तेनापितलंगतः॥अप्रमेया
गताबुद्धाःसर्वसत्त्वगवेषकाः॥नैषामहंस्वदोषेराचिकित्सागोचरंगतः॥अद्यापिचेत्तथैवस्यायथैवाहं

१४

पुनःपुनः॥डुर्गतिव्याधिमरणाद्वेदभेदाद्यवाप्त्या॥कदातथागतोत्पादंश्रद्धामानुष्यमेवच॥कुशलाभ्या
सयोग्यत्वमेवतस्म्यतिउर्लभं॥आरोग्यदिवसंचेदंसभक्तिनिरूपद्रवं॥आयुःक्षराविसंवादि कायोयाचि
तक्रोपमः॥नहीदृक्चैर्मन्त्ररितैर्मानुष्यंलभ्यतेपुनः॥अलभ्यमानेमानुष्येपापमेवकृतःशुभं॥यदाकुश
लयोग्येपिकुशलंनकरोम्यहं॥अपायडुःखैःसंमूरुःकिंकरिष्याम्यहंनदा॥अकुर्वन्तश्चकुशलंपापंचाप्सु
पचिन्नतः॥हन्तःसुगतिशब्दोपिकल्पकोटिशतैरपि॥अनएवाहंभगवान्मानुष्यमतिउर्लभं॥महर्षावस्य

गच्छिन् कुर्मग्रीवार्पणोपमं॥ एकक्षरा कृतान्यापादवीचौ कल्पमास्यते॥ अनादिका लोपचिना न्यापात्का
 सुगतौ कथा॥ न च तन्मात्रमेवा सौ वेदयित्वा विमुच्यते॥ यस्मान्न द्वेदयन्नेव पापमन्यन् प्रसूयते॥ नातः परं
 वञ्चनास्ति न च मोहोत्पन्नः परं॥ यदीदृशं क्षरां प्राप्य नाभ्यस्तं कुशलं मया॥ यदि चेवं विमृष्यामि पुनः सी
 दामि मोहितः॥ शोचिष्यामि चिरं भूयो यमदूतैः प्रचोदितः॥ चिरं धृष्यति मे कायं नारकाग्नि सुतः सह॥ प
 श्चाज्जायानलश्चिन्तं चिरं धृष्यत्यशिक्षितं॥ कथंचिदपि संप्राप्नोति भूमिं सुतुल्यभां॥ जानन्नपि चानीये ह

१५

ज्ञाने वनरकात्पुनः॥ अत्र मेचेतनानास्ति मंत्रैरिव विमोहितः॥ न जाने केन सुखामिकोत्रानर्मम तिष्ठति॥
 हस्तपादादिरहितास्तृणा द्वेषादिशत्रवः॥ न शूरान च ते प्राज्ञाः कथं दासीकृतोस्मि ते॥ मञ्जिना वस्थिता
 एव मन्त्रिणामेव सुस्थिताः॥ तत्राप्यहं न कुप्यामि धिगस्थान सहिष्णुतां॥ सर्वे देवा मनुष्याश्च यदि स्मम
 मशत्रवः॥ तेपि नावीचिकं बहिंसमुदानयितुं क्षमाः॥ मेरोरपि यदा सङ्क्रान्तमस्मात्पुपलभ्यते॥ क्षराणा
 म्क्षिपन्निमां तत्र वलिनः क्लेशशत्रवः॥ न हि सर्वान्पशून्क्षराणां दीर्घमायुरपीदृशं॥ अनाद्यनं महादीर्घं

यन्ममल्लेशवैरिणां॥सर्वहितायकल्पनेआनुकूल्येनसेविताः॥सेवमानास्त्वमील्लेशःसुतरांउःखकारका
 ॥इतिसंततिदीर्घवैरिषुव्यसनौघप्रसवैकहेतुषु॥हृदयेनिवसत्युनिर्भयंममससारशतैकधंभवे
 त्॥भवचारकपालकाइमेनरकादिष्वपिवध्यधानकाः॥मंतिवेश्मनिहोभयंजरेयदितिष्ठन्निहृत
 :सुखंमम॥तस्मान्नतावदहमत्रधराक्षिपामियावनशत्रवश्मेनिहृताःसमक्षां॥स्वल्पेपितावदपः
 कारिशिवद्वरोषामानोन्नतास्तमनिहृत्यनयान्निनिद्रां॥प्रकृतिमरुताःखितान्चराकान्शशिउसि

१८

प्रसभंनिहंतुयाः॥अगणितशरशक्तिघातःखान्विमुखतामुपयान्यसाधयित्वा॥किमुतसततं
 सर्वःखहेतून्प्रकृतिरिहृत्यपहंतुमुद्यतस्यभवतिममविषाददैवमद्यवसनशतैरपिकेनहेतुनावै॥
 अकारणोनेवरिषुक्षतानिगात्रेष्वलंकारवड्भ्रवन्ति॥महार्थसिद्धौतसमुद्यतस्यःखानिद्वस्मान्ममवा
 धकानि॥स्वजीविकामात्रनिवद्धचिन्ताःकैवर्तचण्डालकृषीवलाद्याः॥शीतानपादिवसनंसहनेजगद्धि
 तार्थंनकथंसहेयं॥दशदिग्बामपर्यन्तजगत्ल्लेशविमोक्षरो॥प्रतिज्ञाययदात्मापिनल्लेशभ्योविमो

चितः॥ आत्मप्रमारागमज्ञात्वा ब्रुवन्नुन्मत्तकलदा॥ अनिवर्ती भविष्यामि तस्मात्केशवधे सदा॥ अनुग्रही भ
विष्यामि वद्धवैरश्च विग्रही॥ अन्यत्र तद्विधात्केशात्केशघातानुवन्धिनः॥ गलन्वन्त्राणि मे कामक्षिरः प्रतलुः
नाम मे॥ न त्वेवाव न तियामि सर्वथा क्लेशवैरिणां॥ निर्वासितस्यापि तु नाम शत्रो देशान्तरे स्थान परिग्रहः स्या
त्॥ यतः पुनः संभूतशक्तिरेति न क्लेशशत्रोर्गतिरीदृशी तु॥ कासौ याया न्मन्मनस्थो निरस्तः स्थित्वा यस्मि
न्मद्वधार्थं यतेत॥ नो योगो मे केवलं मन्दबुद्धेः क्लेशाः प्रज्ञादृष्टि साध्या वराकाः॥ न क्लेशा विषयेषु नेन्द्रियग

गो नाप्यनरा ले स्थिता नातो न्यत्र क ह स्थिताः पुनरि मे म ध्न नि कृ त्सं जगत् ॥ मायै वे य म तो वि मु च्च ह द्य त्रा
सं भ ज स्तो थ मं ॥ प्र ज्ञा र्थं कि म का रा ट ए व न र के ष्वा त्मा न मा वा ध से ॥ ए वं वि नि श्चि त्प क रो मि य त्वं य थो क्त शि क्षा
प्र ति प न्ति हे तोः ॥ वै शो ष दे शा च्च त नः कु तो लि भै ष ज्य सा ध्य स्य नि रा म य त्वं ॥ इ ति बो धि च र्या व ता
रे बो धि चिं ता प्र म दे ना म च तृ र्थः परि च्छे दः ॥ शि क्षां रा क्षि त्वा मे न चि त्तं र क्षं प्र य त्त नः ॥ न शि
क्ष्वा रा क्षि त्तुं श क्या च तं चि त्त म र क्ष ता ॥ अ दा त्ता म न्न मा तं गा न कु र्व जी ह तां व्य थां ॥ क रो ति या म वी च्या दौ

सुक्तश्चिन्मनंगजः॥ वक्षश्चेच्चिन्मातङ्गः स्मृतिरज्ज्वा समनतः॥ भयमस्तंगतंसर्वं सर्वकृत्यामागतं॥
 व्याघ्राः सिंहगजाक्रक्षाः सर्पाः सर्वे च शत्रवः॥ सर्वे नरकपाताश्च डाकिन्यो राक्षसास्तथा॥ सर्वे वक्ष भवन्ते
 ते चिन्मनस्यैकस्य वक्षनात्॥ चिन्मनस्यैकस्य दमना त्सर्वे दाना भवन्ति च॥ यस्माद्भयानि सर्वाणि दुःखान्यप्रमि
 तानि च॥ चिन्मा देव भवन्तीति कथितं तत्त्ववादिना॥ शस्त्राणि नरके केन दृष्टितानि प्रयत्नतः॥ तन्नायः कुट्टि
 मं केन कुतो जाताश्च ताः स्त्रियः॥ पापचिन्मसमुद्भूतं तज्जत्सर्वं जगौ मुनिः॥ तस्मान्न कश्चिन्नैलोके चिन्मा द

१८

न्यो भयानकः॥ अदरिद्रं जगत्कृत्वा दानपारमिता यदि॥ जगद्दरिद्रमपि साकथं पूर्वतायिनां॥ फलेन सह
 सर्वस्वं त्यागचिन्माज्जने खिले॥ दानपारमिता प्राक्ता तस्मात्सा चिन्मेव तु॥ मत्स्यादयः कनीयन्तां मारयेयुः
 र्यतो न तान्॥ तन्धे विरति चिन्मे तु शीतपारमिता मता॥ क्रियतो मारयिष्यामि दुर्जनान् गगनोपमान्॥ मारि
 ते क्रोधा चिन्मे तु मारिताः सर्वशत्रवः॥ भूमिं दृष्ट्वा दयितुं सर्वां कृतश्चर्म भविष्यति॥ उपा न च्चर्म माने राक्षसा
 भवन्ति मेदिनी॥ वात्या भावा मया न दृक्क्या वारयितुं न हि॥ स्वचिन्मे वारयिष्यामि किं ममान्यैर्निवारितैः॥

सहापिवाक्शरीराभ्यां मन्दवृत्तेर्न तत्कृतं ॥ यत्पदे रेककस्यापि चित्तस्य ब्रह्मतादिकं ॥ जपास्रपांसि सर्वाणि
दीर्घकालकृतान्यपि ॥ अन्यचित्तेन मन्देन वृथैवेत्याह सर्ववित् ॥ उःखं हन्तुं सुखं प्राप्तुं ते भ्रमजि सुधाम्बरे ॥
येश्चैतद्धर्मसर्वस्य चित्तस्य न भावितं ॥ तस्मात्स्वधिविहितं चित्तं मया कार्यं सुरक्षितं ॥ चित्तरक्षा व्रतं सुक्ता
वज्रभिः किंममव्रतैः ॥ यथा च पलमध्यस्थो रक्षति व्रणमादरात् ॥ एवं दुर्जनमध्यस्थो रक्षेच्चित्तव्रणं स
दा ॥ व्रण उः खलवाङ्गीतो रक्षामि व्रणमादरात् ॥ संघातपर्वताद्याताङ्गीतश्चित्तव्रणं न किं ॥ अनेन हि वि

१९

हारेण विहरतुर्जनेष्वपि ॥ प्रमदाजनमध्येऽपि यतिर्द्धीरो न खराडते ॥ लाभानश्पन्तु मे कामं सत्कारः काय
जीवितं ॥ नश्यत्वन्मच्चक्रशालं मातुचित्तं कदाचन ॥ चित्तं रक्षितुं कामानां मयैष क्रियते जलिः ॥ स्मृतिश्च सं
प्रजन्मश्च सर्वं यत्नेन रक्षयेत् ॥ व्याध्याकुलो नरो यद्वन्नक्षमः सर्वकर्मसु ॥ तथाभ्यां व्याकुलं चित्तं न क्षमं
सर्वकर्मसु ॥ असंप्रजन्मचित्तस्य श्रुतचिन्तितभावितं ॥ सद्धिदुक्कम्भजलवनस्मृताववतिष्ठते ॥ अने
के श्रुतवनोऽपि भ्रष्टायत्नपरा अपि ॥ असंप्रजन्मदोषिणो भवन्त्यापत्तिकस्मृताः ॥ असंप्रजन्मचौरेण स्मृ

तिमोषानुसारिणा॥ उपचित्वापि पुराणानि मुषितायानि उर्गतिं॥ लेशतस्करसंधोयमवतारगवेषकः॥ प्रा
प्यावतारं मुखाति हन्ति सृजति जीवितं॥ तस्मात्स्मृतिर्मनोद्वारान्नापनेया कदाचन॥ गतापि प्रत्युपस्थाप्या
संस्मृत्यापायिकी व्यथा॥ उपाध्यायानुशासिन्या भीत्या प्यादरुकारिणां॥ धन्यानां गुरुसंवासात्सुकरं जाय
ते स्मृतिः॥ बुद्धाश्च बोधिसत्वाश्च सर्वत्रा व्याहृतेक्षणाः॥ सर्वमेवाग्रतस्तेषां तेषामस्मि पुरःस्थिताः॥ इति
ध्यात्वा तथा निष्ठेन्न पादरभयाचितः॥ बुद्धानुस्मृतिरप्येवं भवेत्तस्य सुकुर्जुजः॥ संप्रजन्मंतदायाति न

२०

च यात्यागतं पुनः॥ स्मृतिर्यदा मनोद्वारे रक्षार्थमवतिष्ठते॥ पूर्वतावदिदं चिन्तं स दोषस्थाप्य मीदृशं॥ नि
रीन्द्रियेणैव मया स्थातव्यं काष्ठवत्सदा॥ निष्कलानेत्रविक्षेपानकर्तव्याः कदाचन॥ निधाय नीवसतं का
र्त्तदृष्टिरधोगता॥ दृष्टिविश्रामहेतोस्तु दिशः पश्येत्कदाचन॥ आभासमात्रं दृष्ट्वा च स्वागतार्थं विलोकयेत्
मार्गादौ भयबोधार्थं मुहुः पश्येच्चतुर्दिशं॥ दिशो विश्रम्य वीक्षेत परावृत्त्यैव दृष्टतः॥ सरे दपसरे द्वपि पुरः
पश्चान्निरूप्य च॥ एवं सर्वास्ववस्थासु कार्यं बुद्धा समाचरेत्॥ कायेनैव मवस्थेयमित्याक्षिप्य क्रियां पुनः॥

कथंकायः स्थिति द्रष्टव्यः पुनरुनरा॥ निरूप्यः सर्वयत्नेन चित्तमनद्विपलथा॥ धर्मचिन्ता महासुखे य
भावद्वेन उच्यते॥ कुत्रमेवर्तत इति प्रत्यवेक्षंतथा मनः॥ समाधानधुरं नैव क्षणमसुखं जेयथा॥ भयोत्स
वादिसम्वन्धेयसक्तो यथा सुखं॥ दानकाले तु शीलस्य यस्मात्तुक्तमुपेक्षणां॥ यदुद्धाकर्तुं मारुधनतो न्य
न विचिन्तयेत्॥ तदेवतावन्निष्पाद्यं तज्जनेनाजरात्मना॥ एवं हि सुदुर्लभं सर्वमन्यथानोभयं भवेत्॥ असंप्रज
न्यत्ते शोपि वृद्धिं चैवं गमिष्यति॥ नानाविधप्रलापेषु वर्तमाने धने कथा॥ कौतुहलेषु सर्वेषु हन्मादौस्तु

२१

कथमागतं॥ मृन्मर्दनतराच्छेदरेखाश्च फलमागतं॥ स्मृत्वा ताथागतां शिक्षां भीतस्तत्क्षणासुखं जेत्॥ यदा
च विरुक्ता मः स्याद्बहुकामोपि वा भवेत्॥ स्वचिन्तं प्रत्यवेक्षादेकुर्याद्वैर्येण युक्तिमत्॥ अनुनीतं प्रतिहतं
यदा पश्येत्स्वकं मनः॥ न कर्तव्यं न वक्तव्यं स्थातव्यं काष्ठवज्रदा॥ उद्धतं सोपहासं वा यदा मानमदाचित्तं
सोत्प्रासाति शयं वक्तव्यं च मनो भवेत्॥ यदा त्मोत्कर्षणाभासं परपन्सनमेव च॥ साधिक्षेपं स सं
रम्भं स्थातव्यं काष्ठवज्रदा॥ लाभसत्कारकीर्त्यर्थि परिवारार्थि वा पुनः॥ उपस्थानार्थिमेचिन्ततस्मान्ति

२१
छामिकाष्टवत्॥ परार्थरुक्षंस्वार्थार्थिपरिषत्काममेववा॥ वक्तुमिच्छतिमेचिजंतस्मान्निष्ठामिकाष्टवत्॥
असहिद्वलसंभीतं प्रगल्भं सुखरंतथा॥ स्वपक्षाभिनिविष्टं च तस्मान्निष्ठामिकाष्टवत्॥ एवं संक्षिप्तं
मातो कनिष्कत्वारं भिवामनः॥ निगृहीत्या दृढं शूरः प्रतिपक्षे रातसदा॥ सुनिश्चितं सुप्रसन्नं धीरं सा
दरगौरवं॥ सलज्जं सभयं शान्तं पराराधनतत्परं॥ परस्परविरुद्धाभिर्वालेच्छाभिरखेदितं॥ क्लेशात्पा
दादिदं ह्येतदेवामिति दयाचितं॥ आत्मसत्त्ववशं नित्यमनवशेषवस्तुषु॥ निर्मारां भिव निर्मानं धारया

मेषमानसं॥ चिरात् प्राप्ताक्षरावरं स्मृत्वा स्मृत्वासु कुमुदः॥ धारयामीदं चिन्तमप्रकंप्य सुमेरुवत्॥
गृध्रैरामिषसंगृह्यैः क्षय्यमाणा इतस्ततः॥ न करोत्यन्यथा कायः कस्मादत्र प्रतिक्रियां॥ रक्षसीमं मनः क
स्मादात्मीकृत्य स सुच्छ्रयं॥ त्वनश्चेत्यथ गेवायं तेनात्र तव को व्ययः॥ न स्वीकरोषि हे मूरुकाष्टपुत्र ल
कं शुचिं॥ अमेध्यद्यदितं यंत्रं कस्माद्रक्षसि पूतिकं॥ इमं चर्म पुटं तावत्स्वबुद्धौ वदथ कुरु॥ अस्थिपञ्ज
रतो मांसं प्रज्ञाशस्त्रेणामोचय॥ अस्थीन्यपि पृथक् कृत्वा पश्य मज्जानमजतः॥ किमत्र सारमस्तीति स्वय

मेव विचारय ॥ एवमचिष्ययन्ते न किं दृष्टं सारमत्र ते ॥ अधुनावदकस्मात्त्वं कायमद्यापि रक्षसि ॥ नरवारः
दितव्यमशुचित्वयापयं न शोणितं ॥ नात्राणि च पितव्यानि किं कायेन करिष्यसि ॥ युक्तं गृध्रशृगालादे
राहारार्थं तुरक्षितं ॥ कर्मोपकरणं ते तन्मनुष्याणां शरीरकं ॥ एवं ते रक्षितश्चापि मृत्युराच्छिद्यनिर्दयः ॥
काये दास्यति गृध्रेभ्यस्तदा त्वं किं करिष्यसि ॥ न स्थास्यतीति भृत्याय न वस्त्रादि प्रदीयते ॥ काये यास्यति
रवादित्वा कस्मात्त्वं कुरुषेव्ययं ॥ दत्त्वास्मै वेतनं तस्मात्त्वार्थं कुरु मनोधुना ॥ न हि वैतनिकोपान्नं सर्वं

२३

तस्मै प्रदीयते ॥ काये नौ बुद्धिमाधाय गत्यागमननिश्चयान् ॥ यथा कामंगमं कार्यं कुरु स त्वार्थसिद्धि
ये ॥ एवं वशीकृतश्चात्मानित्यं स्मितमुखो भवेत् ॥ त्यजेद्भुक्तिसंकोचं पूर्वाभाषी जगत्सुहृत् ॥ स शब्द
पातं सहस्रानपीठादीन् विनिक्षिपेत् ॥ नास्फातयेत्कपाटश्च स्थानिः शब्दरुचिः सदा ॥ वक्त्रे विजाल
श्चौरश्च निःशब्दो निभृतश्चरन् ॥ प्राप्नोत्यभिमतं कार्यं मेवं नित्यं यतिश्चरेत् ॥ परचोदनदक्षाणां म
नधीष्टोपकारिणां ॥ प्रतीच्छेच्छिरसावाक्यं सर्वशिष्यः सदा भवेत् ॥ सुभाषितेषु सर्वेषु साधुकार

मुदीरयेत्॥ पुराणकारिणामालोक्य स्तुतिभिः संप्रहर्षयेत्॥ परोक्षे च गुणान् ब्रूयादनुब्रूयाच्च तोषतः॥ स्व
 वरौ भाष्यमाशोचभावयेत्तद्गुणज्ञतां॥ सर्वारम्भाहितुष्यार्थाः सावित्रैरपि दुर्लभाः॥ भोक्षेत्तुष्टिसुखं
 न स्मान्तरश्रमस्तैर्गुणैः॥ न चात्र मे व्ययः कश्चित्परत्र च महत्सुखं॥ अप्रीतिदुःखं द्वेषैस्तु महदुःखं पर
 त्र च॥ विश्वस्तु विन्यस्तपदं विस्पष्टार्थं मनोरमं॥ श्रुतिसौख्यं कदापि मूलं नृणामनन्दस्वरं वदेत्॥ ॐ सुपदैप
 त्सदा सत्त्वांश्च शुषा संपिबन्निव॥ यस्मादेतान्समाश्रित्य बुद्धत्वं मे भविष्यति॥ सा तत्प्राप्तिनिवेशोऽथ

२४

प्रतिपक्षोऽथ मेव च॥ गुणोपकारिक्षेत्रे च दुःखिते च महत्सुखं॥ दक्षउत्थानसंपन्नः स्वयंकारी सदा भ
 वेत्॥ नावकाशः प्रदातव्यः कस्यचित्सर्वकर्मसु॥ उत्तरोत्तरतः श्रेष्ठादानपारमितादयः॥ नेतरार्थं त्यजे
 द्दुष्टमन्यत्राचारसेततः॥ एवं बुद्ध्यापार्ष्ण्यं भवेत्सततमुत्थितः॥ निषिद्धमप्यनुज्ञातं कदापि तोषार्थं न
 र्शिनः॥ विनिपातगतानाथान् ब्रतस्थान् संविभज्य च॥ भुञ्जीत मध्यमां मात्रां त्रिचीवरवहिस्यजेत्॥
 सकर्मसेवकं कायमितरार्थं न पीडयेत्॥ एवमेव हि सत्त्वानामाशा माक्षप्रपूरयेत्॥ त्यजेन्न जीवितं

तस्मादक्षदेकरुणाशये॥तुल्याशयेतुतत्पाज्ममिस्थंनपरिहीयते॥धर्मनिर्गौरवेस्वस्थेनशिरोवष्टि
नेवदेत्॥सद्यत्रदराडशस्त्रेचनावगुम्भितमस्तके॥गंभीरोदारमल्पेष्टुनस्त्रीषुपुरुषंविना॥हीनोक्त
ष्टेषुधर्मेषुसमंगौरवमाचरेत्॥नोदारधर्मपात्रंचहीनधर्मनियोजयेत्॥नचाचारंपरित्यज्यसूत्रमंत्रैः
प्रलोभयेत्॥दत्तकाष्ठस्यखेटस्यविस्मर्जनमपादृतं॥नेष्टंजलेस्थलेभोग्येमूत्रादेश्चापिगर्हितं॥सुख
पूरंननुजीतसशब्दप्रसृताननं॥प्रलम्बपादंनसीतनवाहसुदयेत्समं॥नैक्यान्पस्त्रियाकुर्याद्यानं

२५

शयनमासनं॥लोकाप्रसादकंसर्वदृष्ट्यापृष्ट्याचवर्जयेत्॥नांशुल्याकारयेत्किंचिदक्षिणोनतुसादरं॥स
मस्तेनैवहस्तेनमार्गमप्येवमादिशेत्॥नवाहस्थेपकंकंचिच्छब्दयेदल्पसंभ्रमे॥अच्छब्दमित्तकर्तव्य
मन्यथास्यादसंवृतः॥नाथनिर्वाणशर्यावच्छ्रयीतेक्षितयादिशा॥सप्रजानंतदूस्थानःप्रागवश्यंनि
योगतः॥आचारोवोधिसत्त्वानामप्रमेयउदाहृतः॥चित्तशोधनमाचारनियतंतावदाचरेत्॥रात्रिन्दि
वंचनिष्कध्वत्रिकालंचप्रवर्तयेत्॥शेषापत्तिशमस्तेनवोधिचित्तजिनाश्रयात्॥याअवस्थाःप्रप

येन स्वयं परवशोपि वा ॥ तास्ववस्थासु याः शिक्षाः शिक्षेता एव यत्नतः ॥ न हि न विद्यते किंचिद्यत्र शिक्षं
 जिनात्मजैः ॥ न तदस्ति न यत्पुण्यमेवं विहरतः सतः ॥ पारंपर्येण साक्षाद्वा सत्त्वार्थानामप्यदा चरेत् ॥ सत्त्वा
 नामेव चार्था यस्य सर्वं बोधायना मयेत् ॥ सदा कल्याणमित्रं च जीवितार्थेऽपि न त्यजेत् ॥ बोधिसत्त्वव्रतधरं
 महायानार्थकोविदं ॥ श्रीसंभवविमोक्षाच्च शिक्षेत् शुरुवर्तनं ॥ एतच्चान्यच्च बुद्धोक्तं ज्ञेयं सूत्रानवा
 चनात् ॥ शिक्षाः सूत्रेषु दृश्यन्ते तस्मात्सूत्राणि वाचयेत् ॥ आकाशगर्भसूत्रे च मूलापत्तिरूपयेत् ॥

२८

शिक्षासमुच्चये वश्यं द्रष्टव्यं तु पुनः पुनः ॥ विसृजेत् सा सदाचारो यस्मात्तत्र प्रदर्शितः ॥ संक्षेपेण भवता
 वत्प्रशेषसूत्रसमुच्चयं ॥ आर्यनागार्जुना वदं द्वितीयं च प्रयत्नतः ॥ यतो निवार्यते यत्र यदेव च निश्च
 यमे ॥ तत्त्वोक्तचिन्तारक्षार्थं शिक्षां दृष्ट्वा समाचरेत् ॥ एतदेव समासेन संप्रजन्य लक्षणां ॥ यत्काय
 चिन्ता वस्थायाः प्रत्यवेक्षा सुकुर्मुकुः ॥ कायेनैव पठिष्यामि वाक्याठेन तु किं भवेत् ॥ चिकित्सा पाठमा
 त्रेणारोगिणः किं भविष्यति ॥ ॥ इति बोधिचर्यावतारे संप्रजन्यलक्षणाः पञ्चमः परिच्छेदः ॥ ॥

सर्वमेतत्सुचरितं दानं सुगत पूजनं ॥ कृतं कल्पसहस्रैर्यत्प्रतिघः प्रतिहन्ति तत् ॥ न च द्वेषसमं पापं न च
 क्षान्ति समंतपः ॥ तस्मात्क्षान्तिं प्रयत्नेन भावयेद्विविधैर्नयैः ॥ मनः शमनं गृह्णाति न प्रीति सुखमश्नुते
 न निद्रां न धृतिं याति द्वेषशले हृदि स्थिते ॥ पूजयत्यर्थमानैर्या न्येपि चैनं समाश्रिताः ॥ नेप्येनं हस्तमिच्छन्ति
 स्वामिनं द्वेष उर्भगं ॥ सुहृदोऽप्युद्विजन्ते स्मा द्ददाति न च सेव्यते ॥ संक्षेपाच्चास्मिन् किंचित् क्रोधो न येन सु
 स्थितः ॥ एवमादीनि उः खानि करोतीत्यरिसंज्ञया ॥ यः क्रोधं हन्ति निवध्वात्सुखी ह परत्र च ॥ अनिष्ट

(३)

करणज्जातमिष्टस्म च विधातनात् ॥ दौर्मनस्याशनं प्राप्य द्वेषो दृष्टो निहन्ति मां ॥ तस्मात् विधातयिष्यामि
 तस्याशनमहं रिपोः ॥ यस्मान्नमद्वधा दन्यत्कृत्य मस्यास्ति वैरिणः ॥ अत्यनिष्टागमेनापि न क्षोभ्यामुदि
 तामया ॥ दौर्मनस्येपि नास्तीष्टं कुशलं न वहीयते ॥ यद्यस्तेष्वप्रतीकारो दौर्मनस्येन न त्रकिं ॥ अथ नास्ति
 प्रतीकारो दौर्मनस्येन न त्रकिं ॥ उः खं न्यक्कारयारुष्य मयशश्चेत्यनीप्सितं ॥ प्रियारागमात्मनो वापिशत्रो
 श्चेतद्विपर्ययात् ॥ कथंचित्त्वाभ्यते सौख्यं उः खं स्थितमयत्नतः ॥ उः खेनैव च निःसारश्चेतस्तस्माद्दृष्टी भव

उर्गासुत्रककर्णादाहच्छेदादिवेदनां॥ वृथासहनेसुक्तरथमहं कस्मात्तुकातरः॥ न किञ्चिदस्मि न ह सुख
 दम्भासम्पुष्करं॥ तस्मान्मृदुव्यथाभ्यासात्सोऽपि महाव्यथा॥ उदंश दंश मश कश्चुत्पिपासादिवेद
 नां॥ महत्करणादि दुःखश्च किमनर्थं न पश्यसि॥ शीतोष्णदृष्टिवाताश्च व्याधिवधनताडनैः॥ सौकुमार्यं
 न कर्तव्यं मन्यथा वर्धते व्यथा॥ केचित्स्वशोशितं दृष्ट्वा विक्रमने विशेषतः॥ परशोशितमप्येके दृष्ट्वा मूर्च्छा
 व्रजन्ति यत्॥ तच्चिजस्य दृष्टत्वेन कातरत्वेन चागतं॥ दुःखदुर्योधनस्तस्माद्देवेदमिभवेद्यथा॥ दुःखेऽपि

२८

नैव चिजस्य प्रसादं क्षोभयेदुधः॥ संश्रामेहि सहस्रोऽर्थं द्वेच सुखभाव्यथा॥ उरसाराति घातान्प्रेषतीच्छ
 नोजयन्परीत्॥ तेने विजयिनः श्वराः शेषास्तु मृतमारुकाः॥ गुरोः परश्वदुःखस्य यत्संवेगान्मदस्युतिः॥
 संसारिषु च कारुराणं पापाङ्गीतिर्जिनेस्पृहा॥ पिप्तादिषु न मेकोपो म हादुःखाकरेद्यपि॥ सचेतनेषु किं
 कोपस्तेषु प्रत्ययकोपिताः॥ अनिष्यमाणो मप्येतच्छूलसुत्ययते यथा॥ अनिष्यमाणोऽपि वतान् क्रोध
 उत्पद्यते तथा॥ कृपामीति न सञ्चिन्त्य कृपतिस्त्वेच्छया जनः॥ उत्पत्स्य इत्यभिप्रेत्य क्रोध उत्पद्यते न च॥

ये केचिदपराधस्तु पापानि विविधानि च ॥ सर्वतत्प्रत्ययवलात्स्वतंत्रं तु न विद्यते ॥ न च प्रत्ययसामग्रा
 जनयामीति चेत्तना ॥ न चापि जनितस्याभिजनितोस्मीति चेत्तना ॥ यत्प्रधानं किलाभीक्ष्णं यजदात्मेति क
 ल्पितं ॥ तदेव हि भवामीति न सञ्चिंत्यो पजायते ॥ अनुत्पन्नं हितं नास्ति कश्चेद्भविष्यति तदा ॥ विषयव्याप
 तत्वाच्च निरोद्धमपि नेह ते ॥ नित्योत्पत्तिश्चेत्तनश्चात्मा व्यामवत्स्फुटमक्रियः ॥ प्रत्ययान्तरयोग्यपि निर्विकार
 रस्य का क्रिया ॥ यः पूर्ववत्क्रियाकाले क्रियायां तेन किं कृतं ॥ तस्य क्रियेति सम्बन्धे कतरन्नान्विबधनं

२५

एवं परवशं सर्वयद्वशं सोऽपि चावशः ॥ निर्वाणवदचेष्टेषु भावे धेवं ककुप्यते ॥ वारणापिन लुप्तैर्वंकः
 किं वारयतीति चेत्तु ॥ युक्ता प्रतीत्यतानस्मादुःखस्योपरतिर्न ता ॥ तस्मादमित्रं मित्रं वा दृष्ट्वाप्यन्यायका
 रिणां ॥ ईदृशाः प्रत्यया अस्मैत्येवं मत्वा सुखी भवेत् ॥ यदितुस्तेच्छया सिद्धिः सर्वेषामेव देहिनां ॥ न भवेत्क
 स्पचिदुःखं न दुःखं कश्चिदिच्छति ॥ प्रमादादात्मनात्मानवाधने कर्माकादिभिः ॥ भक्तच्छेदादिभिः कोपा
 उरापस्त्रादिति सया ॥ उद्वेगं न प्रपातैश्च विषापथ्यादिभक्षरौः ॥ निघ्ननि केचिदात्मानमपुशपाचररौ

न च॥ यदैव त्केशव रूपत्वात् घ्नन्त्यात्मानमपि प्रियं॥ तदेवं परकायेषु परिहारकथं भवेत्॥ लेशो न नी
कतेष्वेषु प्रमत्तेष्वामयात्तेन॥ न केवलं दयानासि क्रोध उत्पद्यते कथं॥ यदि स्वभावे बालानां परोपद्रव
कारिता॥ तेषु कोपो न युक्तो मे यथा ग्रीहनात्मके॥ अथ दोषो यमागन्तुः सत्त्वाः प्रकृति पेशताः॥ तथाप्य
युक्तस्तत्कोपः कडुश्च मे यथा मूरे॥ मुखं दण्डादिकं हित्वा प्रेरके यदि कुप्यते॥ द्वेषेण प्रेरितः सोपि द्वेषे
द्वेषोऽस्तु मेवरं॥ मयापि पूर्वसत्त्वानामीदृशेषु व्यवथा कृता॥ तस्मान्मे युक्तमेवेन सत्त्वापद्रवकारिणः॥ त

३०

च्छस्त्रं मम कायश्च दयं दुःखस्य कारणा॥ तेन शस्त्रं मया काये गृहीतः कुत्र कुप्यते॥ गरोष्ठायं प्रति माकारो गृ
हीतो यदनासहः॥ तस्माद्धेन मया तत्र व्यवथायां कुत्र कुप्यते॥ दुःखं नेच्छामि दुःखस्य हेतुमिच्छामि वान्ति
शः॥ स्वापराधागते दुःखे कस्मादन्यत्र कुप्यते॥ असिपत्रवनं यद्व्यथानारकपक्षिणः॥ मत्कर्मजनिता एव
तथेदं कुत्र कुप्यते॥ मत्कर्मचोदिता एव जाता मय्यपकारिणः॥ येन यास्यन्ति नरकान्मयैवामीहता न
नु॥ एतानां श्रित्य मे पापं क्षीयते क्षमता वज्र॥ मामाश्रित्य तु यान्ते नरकान्दीर्घवेदनान्॥ अह

मेवापकार्येषाममैतेचोपकारिणः॥कस्माद्विपर्ययंकृत्वारवलचेतःप्रकुप्यसि॥भवेन्ममाशयगुरो न
 यामिनरकान्यदि॥एषामत्रकिमायातंयथात्मारक्षितोमया॥अथप्रत्यपकारीस्यांतथाप्येतेनरक्षिताः॥
 हीयतेचापिमेचर्यातस्मान्नष्टास्तपस्विनः॥मनोहनुममूर्तत्वानशक्यंकेनचित्काचित्॥शरीराभिनिवेशा
 नुकायोऽरेवेनबाध्यते॥न्यक्त्वारपरुषंवाक्यमयशश्चेत्यंगराः॥कायंनबाध्यतेतेनचेतःकस्मात्प्रकुप्य
 सि॥मय्यप्रसादोयोऽन्मेषांसकिंमांभक्षयिष्यति॥इहजन्मानरेवापियेनासौमेनभीक्षितः॥लाभानश

३९

यकारित्वाद्यसौमेनभीक्षितः॥नक्ष्यतीहैवमेलाभःपापंतुस्थास्यतिश्रुवं॥वरमथैवमेष्टुर्नमिथा
 जीवितंचिरं॥यस्माच्चिरमपिस्थित्वाष्टुडःखंतदेवमे॥सन्नेवर्षशतंसौख्यंभुक्त्वायश्चविवर्धते॥मह
 र्तमपरोयश्चसुखीभूत्वाविवर्धते॥नतन्निवर्ततेसौख्यंद्वयोरपिविबुद्धयोः॥सैवोपमामृत्युकालेचिर
 जीवत्यजीविनोः॥तथापिचबहुंलाभांश्चिरंभुक्त्वासुखान्यपि॥रिक्ताहस्तश्चनग्नश्चास्याभिसुषितो
 यथा॥पापक्षयंचपुरणंचलाभाज्जीवन्करोमिचेत्॥पुरणक्षयंचपापंचलाभार्थंक्रुध्यतेननु॥य

दधमेव जीवामितदेवयदिनश्यति। किं तेन जीवितेनापि केवलाशुभकारिणा॥ अवरो वादिनिदेषः सत्वा
 नाशयतीति चेत्॥ परायशस्करेप्येवं कोपस्ते किं न जायत॥ परापस्था प्रसादत्वा दप्रसादिषु तेक्षमा॥ के
 शोत्पाद परायनेक्षमानावरो वादिनि॥ प्रतिमास्त्वपसद्धर्मनाशकाक्रोशकेषु च॥ नयुज्यते मम वेषोऽव
 द्वादीनां न हि व्यथा॥ गुरुसातोहितादीनां प्रियाराणां चापकारिषु॥ पूर्ववत्प्रत्ययोत्पादं दृष्ट्वा केपि निवारये
 त्॥ चेतनाचेतन कृता देहिनां नियता व्यथा॥ सा व्यथाचेतने दृष्ट्वा क्षमस्वेनां व्यथामनः॥ मोहादेके पराध्य

३२

निकुप्यन्त्यनेपि मोहिताः॥ ब्रूमः कमेष्टु निर्दोषं कंवाक्रमो पराधिनं॥ कस्मादेव कृतं पूर्वयेनैवं बाध्यसे परैः॥
 सर्वकर्म परायजाः कोहमत्रान्यथा कृतौ॥ एवं बुद्धास्तु पुरोषस्तथायत्नं करोम्यहं॥ येन सर्वमविष्यति मैत्रचि
 ताः परस्परं॥ दृष्टमाने गृहे यद्वदभिर्गत्वा गृहान्तरं॥ तृणादौ यत्र सज्येत तदा कृष्णानीयते॥ एवं चिन्तं
 यदा संगे दृष्टते द्वेषवहिना॥ तत्क्षरां तत्परित्याज्यं पुरापातोदाह संकया॥ मारणीयः करं कृत्वा मुक्तश्चे
 त्किमभद्रकं॥ मनुष्यदुःखैर्न रुका मुक्तश्चेत्किमभद्रकं॥ यद्येतन्मात्रमेवाशुःखं सारुं न पार्यते॥ तन्नारक

वभाहेतुः क्रोधः कस्मान्नवार्यते । कोपार्थमेवमेवाहं नरके पुंसहस्रशः ॥ कारिणोऽस्मिन् चान्तामर्थः परार्थो वा म
याकृतः ॥ न चेदं तादृशं दुःखं महार्थं च करिष्यति ॥ जगदुःखहरे दुःखे प्रीतिरेवात्र युज्यते ॥ यदि प्रीतिं सुखं प्रा
प्तमन्यैस्तु गुरोर्गोर्जितं ॥ मनस्त्वं मपितं तु त्वा कस्मादेव न हृष्यसि ॥ इदं च ते हृष्टि सुखं निरवशं सुखोदयं
नवारितं च गुरोभिः परावर्जनमुत्तमं ॥ तस्यैव सुखमित्येव तदेवं यदि न प्रियं ॥ भूतिदानादिविरते दृष्टा दृ
ष्टं हतं भवेत् ॥ स्वगुरोर्कीर्त्यमाने च परसौख्यमपीच्छसि ॥ कीर्त्यमाने परगुरोस्वसौख्यमपि नेच्छसि ॥ बोधि

३२

चिन्तं समुत्पाद्य सर्वसत्त्वसुखेच्छया ॥ स्वयंतत्त्वसुखेष्टय कस्मात्सत्त्वेषु कुप्यसि ॥ त्रैलोक्यपूज्यं बुद्धत्वं सत्त्वा
नां किल वाञ्छसि ॥ सत्कारमित्तरं दृष्ट्वा तेषां किं परिदत्स्यसि ॥ पुष्पाति यस्त्वया पोष्यं तु भ्यमेव ददातिसः ॥ ऊर्ध्वं
वजीवनं लब्ध्वा प्रकुप्यसि न हृष्यसि ॥ स किं नेच्छति सत्त्वानां यस्तेषां बोधिमिच्छति ॥ बोधिचिन्तं कुतस्तस्य योः
न्यसंपदि कुप्यति ॥ यदि तेन न तत्त्वत्वं स्थितं दानपतेर्गृहे ॥ सर्वथापि न ते सिद्धं दत्ता दत्तेन ते न किं ॥ किं वा
रयतु पुण्यानि प्रसन्नान् स्वगुरोर्नमः ॥ लभमानो न गृह्णातु वदकेन न कुप्यसि ॥ न केवलं स्वमात्मानं कुतपापं

नशोचसि॥ कृतपुरीषः सहस्रद्वामपरैः कर्तुमिच्छसि॥ जातं चेदप्रियं शत्रोस्त्वनुद्धा किं पुनर्भवेत्॥ त्वदा सन्म
नमात्रेण नवा हेतुर्भविष्यति॥ अथ त्वदिच्छया सिद्धं तदुःखं किं सुखं तव॥ अथाप्यर्थो भवेदेव मनर्थः को च तः
परः॥ एतद्विवर्द्धिशंघोरं क्लेशवर्द्धिशिकापितं॥ यतो नरकपातास्त्वानीत्वा पक्ष्यन्ति कुम्भिषु॥ सुतिर्यशो थस
त्कारो न पुराणाय न चायुषे॥ न वलार्थं न चारोग्येन च कायसुखाय मे॥ एतावांश्च भवेत्स्वार्थोर्ध्वमतः स्वार्थवेदि
नः॥ मय्ययं तादिसेव्यं स्थानानसं सुखमिच्छता॥ यशोर्ध्वं हारयन्त्यर्थमात्मानं मारुयन्त्यपि॥ किमक्षराणि भ

क्षारिणमृते कस्य च तत्सुखं॥ यथा पांशुगृहे भिन्ने रोदिन्यात्तं रवं शिशुः॥ तथा सुतिर्यशो हानौ स्वचिन्तं प्रतिभाति
मे॥ शब्दस्तावदचिन्तत्वात्समांसौतीत्यसम्भवः॥ परः किल मयि प्रीतिरित्येतन्प्रीतिकारणं॥ अन्यत्र मयि वा प्री
त्या किं हि मे परकीयया॥ तस्मै व नत्प्रीतिसुखं भागो नात्योपि मे ततः॥ तत्सुखेन सुखित्वं चेत्सर्वत्रैव ममा सुखं
कस्मादन्यप्रसादेन सुखितेषु न मे सुखं॥ तस्मादहं सुतोस्मीति प्रीतिरात्मनि जायते॥ तत्राप्येवमसंवधात्के
वलं शिशुचेष्टितं॥ सुत्यादयश्च मे क्षेमं संवेगं नाशयन्त्यमी॥ गुरावत्सु च मात्सर्यं सम्पत्कोपं च कुर्वते॥ त

स्मानुव्यादिद्याता य येममप्रत्युपस्थिताः॥अपायपातरक्षार्थं प्रवृत्ताननुतेमम॥सुक्तार्थिनश्चायुक्तं मेलाभ
सत्कारवधनं॥येमोचयनिमांवन्धाद्वेषसेषुकथंमम॥दुःखं प्रवेष्टुकामस्य ये कपाटत्वमागताः॥बुद्धाधिः
छानतइवद्वेषसेषुकथंमम॥पुरापविष्मः कृतोनेनेत्यत्रकोपोनयुज्यते।क्षान्यासमंतपोनास्तिनचेतजड
पस्थितं॥अथाहमात्मदोषेणानकरोमिक्षमामिह॥मयैवात्रकृतोविष्मः पुरापहेतावुपस्थिते॥योहियेन
विनानास्ति यस्मिंश्च सति विद्यते॥स एवकाराणां तस्य सकथं विष्म उच्यते॥नहिकालोपपन्नेन दानविष्मः

३५

कृतोर्धिना॥नचप्रब्राजकेप्राप्ते प्रब्रज्याविष्म उच्यते॥सुखभायाचकालोके उर्लभास्त्वपकारिणाः॥यतो मेऽ
नपराद्वस्यनकश्चिदपराध्यति॥अश्रमोपार्जितस्तस्माद्गृहेनिधिरिवोत्थितः॥बोधिचर्यासहायत्वात्सुहृणां
योमयारिषुः॥मयाचानेनचोपागतस्तस्मादेतत्क्षमाफलं॥एतस्मैप्रथमं देयमेतत्पूर्वाक्षमायतः॥क्षमासि
द्वाशयो नास्य तेन दूज्यो न चेदरिः॥सिद्धिहेतुरचिजोपि सद्धर्मः पूज्यते कथं॥अपकाराशयो स्येति शत्रुर्यदि
न दूज्यते॥अन्यथामेकथं क्षान्तिमिषजीवहितोद्यते॥न दुष्टाशयमेवातः प्रतोत्तोत्पद्यते क्षमा॥स एवातः

क्षमाहेतुः पूज्यः सद्धर्मवन्मया ॥ सत्त्वक्षेत्रं जिनक्षेत्रं मित्यतो मुनिनोदितं ॥ एतानां राधवहवः संपत्पारंगतो
गताः ॥ सत्त्वेभ्यश्च जितेभ्यश्च बुद्धधर्मागमे समे ॥ जितेषु गौरवं यद्धनसत्त्वे ध्वितिः क्रमः ॥ आशयस्य च
माहात्म्यं न स्वतः किंतु कार्यतः ॥ समंच तेन माहात्म्यं सत्त्वानां तेन ते समाः ॥ मैत्र्याशयश्च यत्पूज्यः सत्त्वमा
हात्म्यमेव तत् ॥ बुद्धप्रसादाद्यत्परां बुद्धमाहात्म्यमेव तत् ॥ बुद्धधर्मागमांशेन तस्मात्सत्त्वाजिनैः समाः ॥ न
तु बुद्धैः समाः केचिद्वनन्तां शैल्युगार्या वैः ॥ गुरां सारैकराशीनां गुरोरागुरपि चेत्कचित् ॥ दृश्यते तस्य पूः

३६

जार्धं त्रैलोक्यमपि न क्षमं ॥ बुद्धधर्मोदयांशस्तु श्रेष्ठः सत्त्वेषु विद्यते ॥ एतदंशस्तु रूपेण सत्त्वपूजाकृता
भवेत् ॥ किंच निश्छिन्नबंधनामप्रमेयोपकारिणां ॥ सत्त्वा राधनसुत्सृज्यनिष्कृतिः कापराभवेत् ॥ भिन्दति
देहं प्रविशत्यवीचिं येषां कृते तत्र कृते कृतं स्यात् ॥ महापकारे ध्यायितेन सर्वकल्पाणामेवाचरितव्यमेषु
स्वयं मम स्वामिन एव तावद्वदर्थमात्मन्यपि निर्व्ययेक्षा ॥ अहंकथं स्वामिषु तेषु तेषु करोमिमानं न तु य
स भावं ॥ येषां सुरवेया नि सुदं मुनीन् कायेषां व्यथायां प्रविशन्ति मनुं ॥ ततोऽपरात्सर्वमुनीन् क्रतुषि स्त

त्रापकारे पक्षतं सुनीनां॥ आदी प्रकायस्य यथा समजान सर्वकामैरपि सोमनस्य॥ सत्त्वव्यथायामपितद्व
देव न प्रीत्युपायोऽस्ति क्षपामयानां॥ तस्मान्मया यज्जनतुः खदेनतुः खं कृतं सर्वमहाक्षपाणां॥ तदद्य पापं
प्रतिदेशयामि यत्तेवदितास्तु नयः क्षमन्तां॥ आराधनायाद्यतथागतानां सर्वात्मनादासमुपैमि लो
के॥ कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनोद्यानिष्पन्नवानुष्यतु लोकनाथः॥ आत्मीकृतं सवमिदं जगत्तैः क्षपात्मभिर्नैव
हि संशयोऽस्ति॥ कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनोद्यानिष्पन्नवानुष्यतु लोकनाथः॥ दृश्यन्त एते ननु सत्त्वरूपास्त

(३)

एव नाथा किमनादरोत्र॥ तथागताराधनमेतदेव स्वार्थस्य संसाधनमेतदेव॥ लोकस्य तुः खामहमेतदेव
तस्मान्ममास्तु व्रतमेतदेव॥ यथैको राजपुरुषः प्रमथ्नाति महाजनं॥ विकर्तुं नैव शक्नोति दीर्घदर्शिम
हाजनः॥ यस्मान्नैव स एकाकी तस्य राजवलं वलं॥ तस्मान्न दुर्वलं कश्चिदपराङ्मिमानयेत्॥ यस्मान्न र
क्षपालाश्च क्षपावनश्च तद्वलं॥ तस्मादाराधयेत्सत्त्वाभृत्य श्वराडनृपं यथा॥ कुपितः किं नृपः कुर्याद्येन
स्यान्न उक्थयथा॥ यत्सत्त्वदोर्मनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते॥ तुष्टः किं नृपतिर्दद्याद्यदुद्धत्वं समं भवेत्॥ य

तन्वसौमनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते॥ अस्मां भविष्यद्वत्वं सत्त्वा राधनसंभवं॥ इहैव सौभाग्ययशः सौ-
स्थित्यं किं न पश्यसि॥ प्रासादिकं त्वं ग्रामोऽथ मां रोगं चिरजीवितं॥ चक्रवर्तिं सुखं स्फुरितं क्षमी प्राप्नोति सं-
सरन्॥ ॥ इति बोधिचर्यावतारे क्षान्तिपारमिता षष्ठः परिच्छेदः॥ ॥ एवं क्षमो भवेद्दीर्घं वी-
र्यं बोधिर्यतः स्थिता॥ नहि वीर्यं विना पुराणं यथा वायुं विना गतिः॥ किं वीर्यं कुशलोत्साहस्तद्विपक्षः कठ-
च्यते॥ आलस्यं कुम्भिता शक्तिर्विघ्नादात्मा वमन्मना॥ अव्यापारसुखास्वादनिद्रायाश्च यत्न एव या॥

३८

संसारदुःखानुद्वेगा दालस्यसुपजायते॥ क्लेशवारिरिका भ्रातः प्रविष्टे जन्मवारुणं॥ किमथापि न जाना-
सि मृत्योर्वदनमागतः॥ स्वयं ध्यान्मार्गमाणां स्तुं क्रमेणैवं न पश्यसि॥ तथापि निद्रां यास्येव चरुणालमहि-
षो यथा॥ यमेनोद्धीक्ष्य मार्गस्य वद्वमार्गस्य सर्वतः॥ कथं तेरोचते भोक्तुं कथं निद्रा कथं रतिः॥ यावत्संभू-
तसंभारं मरणांशीघ्रमेष्यति॥ संत्यज्यापि न दालस्यमकाले किं करिष्यसि॥ इदं न प्राप्तमारुध्वमिदमर्द्धद-
तं स्थितं॥ अकस्मान्न तुरायातो हारुतोऽस्मीति चिन्तयन्॥ शोकवेगसमुच्छूनसाश्चरकेक्षणा ननान्॥

वधूनिराशान्संपश्यन्महत्तुखानिच॥स्वपापस्मृतिसंतप्तःशृगवन्नादांश्चनारकान्॥त्रासोच्चरविति
 प्रांगोविक्षलःकिंकरिष्यसि॥जीवमस्यइवास्मीतियुक्तंभयमिहैवते॥किंसुनःक्षतपापस्यतीव्रान्नार
 कःखतः॥स्पृष्टउक्षोदकेनापिसुकुमारप्रतप्यसे॥क्षत्वाचनारकं कर्मकिमेवंस्वस्थमास्यते॥निरु
 द्धमफलाकांक्षित्सुकुमारवज्रवध॥मृत्युग्रसोमराकारहाडःखितविहस्यसे॥मानुष्यंनावमा
 साद्यतरुःखमहानदी॥मृतकालोननिद्रायाइयंनौकुलभासुनः॥सुक्ताधर्मरतिंश्रेष्ठामननरतिसं

३५

ततिं॥रतिरौघत्पहास्यादौःखहेतौक्थंतव॥अविषादवलव्यूहतात्पर्यात्मविधेयता॥परात्मसमताचै
 वपरात्मपरिवर्तनं॥नैवावसाहःकर्तव्यःकुतोमेवोधिरित्यतः॥यस्मान्नथागतःसत्यं सत्यवादीदसुक्तवान्
 तेष्यासन्दंशमशकाभक्षिकाःकमयस्तथा॥यैरुत्साहवशात्प्राप्ताइरायावोधिरुजभा॥किमुताहंनरोजात्या
 शक्तोज्ञातुंहिताहितं॥सर्वज्ञनीत्युत्सर्गाद्योधिंकिंनानुयामहं॥अथापिहस्तयादादिदानव्यमितिमे
 भयं॥गुरुलाघवमृतत्वंतन्मेस्यादविचारतः॥हेतव्यश्चास्मिभेतव्योदाहःपाद्योप्यनेकशः॥कल्पको

दीरसंखेयानचवोधिर्भविष्यति॥एतन्नुमेपरिमितं उःखंसंवोधि साधनं॥नष्टशल्पव्यथापोहे नहुत्पाट
नहुःखवत्॥सर्वेपिवैद्याःकुर्वन्तिक्रियाउःखैररोगतां॥तस्मादहनिहुःखानि हलुं सोऽव्यमत्पदं॥क्रिया
मिमामप्युचितांवरवैद्येनदत्तवान्॥मधुरेणोपचारेणाचिकित्सन्तिमहातुरान्॥आदौशाकादिदनेपिनि
योजयन्तिनायकः॥तत्करोतिक्लमान्पश्चाद्यत्स्वमात्सान्यपित्यजेत्॥यदाशक्तेश्चिवप्रज्ञास्वमान्येप्युप
जायते॥मात्सास्थिन्यजतस्तस्यतदाकिंनामहुश्चरं॥नहुःखीत्यक्तपापत्वान्परिहितत्वान्हुर्मनाः॥मि

४०

थ्याकल्पनयाचिन्तेपापात्कायेयतोव्यथा॥पुरोपनसुखितःकायःपारिउत्पेनमनःसुखि॥निष्ठन्यरार्थं सं
सारेदद्यालुःकेनखिद्यते॥क्षपयन्पूर्वपापानिप्रतीच्छन्पुण्यसागरान्॥वोधिचिन्तवलादेवश्रावकेभ्योपि
शीघ्रगः॥एवंसुखात्सुखंगच्छन्कोविषीदेत्सचेतनः॥वोधिचिन्तरथंप्राप्यसर्वखेदश्रमापहं॥छन्दः
स्थामरतिर्मुक्तिर्वतंसत्वार्यसिद्धये॥छन्दःखभयात्कुर्यादनुशंसंचभावयन्॥एवंविपक्षसुनृत्प
यतेतोत्साहवृद्धये॥छन्दमानरतित्यागतात्पर्यवशितावर्तैः॥अप्रमेयामयादोषाहन्त्याःस्वपरात्म

नोः॥ एकैकस्यापि दोषस्य यत्र कल्पार्ण वैः क्षयः॥ तत्र दोषक्षयारम्भे लेशोपिममनेष्यते॥ अप्रमेय व्यथाः
 भाज्येनोरः स्फुरति मेकधं॥ एषा भयार्जे नीयाश्च वहुवः स्वपरात्मनोः॥ तत्रैकैकगुणाभ्यासो भवेत्कल्पार्ण
 वैर्नवा॥ गुणालेशोपि नाभ्यासो मम जातः कदाचन॥ वृथानीतं मया जन्म कथंचित् स्वमनुतां न प्राप्तं भ
 गवत्पूजा महोत्सवसुखं मया॥ न कृता शासने कारादरिद्राशान् पूरिता॥ भीतेभ्यो नाभयं दत्तं मार्ता न
 सुखिनः कृताः॥ उः स्वायके वलं मातुर्ग तो हं गर्भशल्पनां॥ धर्मद्वन्द्ववियोगे रापौर्विके रा ममाधुना॥ वि

४९

पत्तिरीदृशी जाता को धर्मद्वन्द्वसुत्सजेत्॥ कुशलानां च सर्वेषां द्वन्द्वं मूलं सुनिर्जगौ॥ तस्यापि मूलं सत
 तं विपाकफलभावना॥ उः स्वनिदोर्मनस्या निभयानि विविधानि च॥ अभिलाषविधाताश्च जायन्ते पाप
 कारिणः॥ मनोरथः शुभकृतां यत्र यत्रैव गच्छति॥ तत्र तत्रैव तत्पुरोपैः फलार्थे राभि पूज्यते॥ पापकारी
 सुखेच्छा तु यत्र यत्रैव गच्छति॥ तत्र तत्रैव तत्प्रापैः स्वशस्त्रैर्निहन्ते॥ विपुल सुगन्धिशीतलसरोरुह
 गर्भगता मधुराजिनस्वराशान् कृतो पचित्युत्तयः॥ सुनिकरवो धिता सुज विनिर्गतसद्वपुषः सुगतसुता

भवन्नि सुगतस्य पुरः कुशलैः॥ यमपुरुषा पनीतसकलच्छ विरार्त्तैरवोक्तवहतापविदुतकताम्रनि
विक्तानुः॥ ज्वरदसि शक्तिघात शतशान्तिमांसदलः पतति सुतप्रलोहधरणी श्वश्रुभैर्वज्रशः॥ तस्मा
त्कार्यं शुभेच्छेद्भावयित्वैवमादरात्॥ वज्रध्वजस्य विधिनामानं त्वारभ्य भावयेत्॥ पूर्वनिरूप्य सामग्री
मारभे नारभेत्तवा॥ अनारम्भो वरं नाम न त्वारभ्य निवर्त्तनं॥ जन्मान्तरेऽपि सोभ्यासः पापा दुःखं च वर्द्धते॥
अन्यच्च कार्यं कालं च हीनं तच्च न साधितं॥ त्रिषु मानो विधातव्यः कर्मो पक्ते शशक्तियु॥ मयैवैकेन क

४२

र्तव्यमित्येषा कर्ममार्गिता॥ लेशस्वतंत्रो लोकोऽयं न क्षमः स्वार्थसाधने॥ तस्मान्मया स्पकर्तव्यं नाशक्तौ
यं यथाजनः॥ नीचं कर्म करोत्यन्यः कथं मय्यपि तिष्ठति॥ मानाच्चेन्न करोम्येतन्मानो न श्यतु मे वरं॥ मृतं दु
ष्टं भूमासाद्य काकोपि गरुडायते॥ आपदा बाधते त्यापि मनो मे यदि दुर्वलं॥ विषादकृतनिश्चेष्ट आ
पदः सुकराननु॥ व्युत्थितश्चेष्टमानस्तु महतामपि दुर्जयः॥ तस्माद्दूरेन चित्तेन करोम्यापदमापदां॥
त्रैलोक्यविजिगीषुत्वं ह्यस्य मापज्जितस्य मे॥ मया हि सर्वं जेतव्यमहं जेतो न केनचित्॥ मयैष मानो वो

रुद्धो जिनसिंहसुतो ह्यहं॥ ये सत्त्वा मानविजिता वराकासेन मानिनः॥ मानी शत्रु वशं नैति मानशत्रु वशास्तु
ते॥ मानेन दुर्गतिं नीता मानुष्ये पिहते त्सवाः॥ परपिराडाशिनो दासा मूर्खा दुर्दर्शनाः कृशाः॥ सर्वतः परिभू
ताश्च मानसन्धास्तपस्विनः॥ तेपि चेन्मानिनां मध्ये दीनास्तु वदकीदृशाः॥ ये मानिनो विजयिनश्च न एव शू
रा ये मानशत्रुविजयाय बहन्ति मानं॥ ये तं स्फुरन् नमपि मानरिपुं निहत्य कामं जने जयफलं प्रतिपादय
न्ति॥ संक्लेशपक्षमध्यस्थो भवेद्दृष्टः सहस्रशः॥ उर्योधनः क्लेशगणैः सिंहो मृगगणै रिव॥ महत्त्वमि

४३

हिकच्छ्रेष्ठनरसंचक्षुरीक्षते॥ एवं कच्छुमपि प्राप्य न क्लेशवशागो भवेत्॥ यदेवापद्यते कर्म तत्कर्म व्य
सनी भवेत्॥ तत्कर्म शौरोऽतन्नात्मा क्रीडाफलसुखेषु वत॥ सुखार्थं क्रियते कर्म तथापि स्थानवा सुखं॥
कर्मेव तु सुखं यस्य निष्कर्मास सुखी कथं॥ कामैर्न तृप्तिः संसारे क्षुरधाराम धूपमैः॥ पुराणमृतैः कथं तृप्ति
र्विपाकमधुरैः शिवैः॥ तस्मात्कर्मावसानेपि निमज्जेन्न त्रकर्मणि॥ यथा मध्याह्नसंते प्रआदौ प्राप्नोति सरः करी
वतनाशानुवधेतु पुनः कर्तुं परित्यजेत्॥ सुसमाप्नोति च तन्मुच्यते नरोत्तरत दृष्ट्या॥ क्लेशप्रहारान् संरक्षे

क्लेशांश्च प्रहरेद्दृढं ॥ खड्गमुद्धमिवापन्नः शिष्टिनेनारिणा सह ॥ तत्र खड्गं यथा भ्रष्टं गृहीयाद्भयसत्त्वं
 रं ॥ स्मृतिखड्गं तथा भ्रष्टं गृहीयान्नरकास्मरन् ॥ विषं रुधिरमासाद्य प्रसर्पेति यथा तनौ ॥ तथैव हि द्रुमा
 साद्यदोषश्चिन्ने प्रसर्पेति ॥ तैलपात्रधरो यद्वदसि हस्तैरधिष्ठितः ॥ सर्वान्निने मरणात्तासा न त्परः स्यात्त
 था व्रती ॥ तस्मात्तु त्सांगे सर्पे यथो निष्ठति सत्वरं ॥ निद्रालस्यागमेन हन्ति कुर्वीत सत्वरं ॥ एवैकस्मिंश्छ
 ले सुषुप्तिरित्यप्यविचिन्तयेत् ॥ कथं करोमि येनेदं पुनर्मे न भवेदिति ॥ संसर्गं कर्मवाप्राप्तमिच्छेदेतेन हे

४४

तुना ॥ कथं नामास्ववस्था सुसृज्य भ्यासो भवेदिति ॥ लघुं कुर्यात्तथात्मानमप्रमादकथां स्मरन् ॥ कर्माग
 माद्यथा पूर्वसज्जः सर्वत्र वर्तते ॥ यथैव न लक्ष्मणं वा योगमनागमने वशं ॥ तथोत्साहवशं याया दृष्टिश्चैवं स
 मृध्यति ॥ इति बोधिचर्यावतारे वीर्यपारमिताः सप्तमः परिशौदः ॥ वदयि नैव मु
 त्सारं समाधौ स्थापयेन्नरः ॥ विक्षिप्तचित्तस्तु नरः क्लेशदंष्ट्रान्तरे स्थितः ॥ कायचित्तविवेकेन विक्षेपस्य
 न संभवः ॥ तस्मात्क्लोकं परित्यज्य वितर्कान्परिवर्जयेत् ॥ स्नेहान्नत्यज्यते तोकोलाभादिषु च तृष्ण्या ॥ त

स्मादेतत्परित्यागे विद्वानेवं विचारयेत् ॥ शमथेन विपश्यनासुयुक्तः कुरुते क्लेशविनाशमित्यवेत्य ॥ शमथः
प्रथमं गवेषणीयः स च लोके निरुपेक्षयाभिरत्या ॥ कस्यानित्ये क्षणित्यस्य स्नेहो भवितुमर्हति ॥ येन जन्मस
हस्राणि द्रष्टव्यो न पुनः प्रियः ॥ अपश्यन्न रतिं याति समाधौ न च तिष्ठति ॥ न च तृप्यति दृष्ट्वापि सर्ववद्वाध्यते
तृष्णा ॥ न पश्यति यथा भूतं संवेगादवहीयते ॥ दृश्यते तेन शोकेन प्रियसंगमकांक्षया ॥ तच्चिन्तया सुखाया
ति ह्रस्वमायुर्मुकुर्मुकुः ॥ अशाश्वतेन मित्रेणा धर्मो भ्रष्टपतिः शाश्वतः ॥ वातैः सभागचरितो नियतं याति दुर्गतिं

४५

नेष्यते विषभागश्च किंप्राप्तं वा तसंगमात् ॥ क्षणाद्भवति सुहृदो भवति रिपवः क्षणात् ॥ तोषस्थाने प्रकु
प्यति उरा राधाः पृथग्जनाः ॥ हितमुक्ताः प्रकुप्यति वारयति च मां हितात् ॥ अथ न श्रूयते तेषां कुपिता यान्ति
दुर्गतिं ॥ ईर्ष्यात्क्षुधात्समाह्वयो हीनमानः सुतेर्मदः ॥ अवर्णात्प्रतिघ्नश्चेति कदावा तादृशं भवेत् ॥ आत्मोत्कर्
षः परावर्णः संसार रतिसंकथा ॥ इत्याद्यवश्यमश्रुभं किंचिद्वा तस्य बालतः ॥ एवं तस्यापि तत्संगात्तेनान
र्थसमागमः ॥ एकाकी विहरिष्यामि सुखमस्ति मृमानसः ॥ बालादुरं पलायेत प्राप्नोति धयेत्प्रियैः ॥ न सं

सवानुवधेनकिरदासीनसाधुवत्॥धर्मार्थमात्रमादायभृङ्गवत्सुमान्मधु॥अपूर्वद्वयसर्वत्रविहरिष्याम्य
संस्तुतः॥लाभीचसत्कृतश्चाहमिच्छन्निवहवश्चमा॥इतिमर्त्यस्यसंप्राप्ताप्ताम्भरगाज्जायतेभयं॥यत्रयत्रर
तिंयातिमनःसुखविमोहितं॥तत्तत्सहस्रगुणितं दुःखंभूत्वापतिष्ठते॥तन्मात्राज्ञानतामिच्छेदिच्छातो जा
यतेभयं॥स्वयमेवचयान्तेतद्धैर्यं कृत्वाप्रतीक्षतां॥वहवोलाभिनाभूवन्वहवश्चयश्चास्मिन्॥सहलाभय
शोभिस्तेनज्ञाताःकगताइति॥माभैवान्यजुगुप्सन्ति किंप्रकृष्याम्यहंस्तुतः॥माभैवान्यप्रशन्सन्ति किंविषा

दामिनिन्दितः॥नानाधिसुक्तिकाःसत्वाजिनैरपिन तोषिताः॥किंपुनर्मादृशैरज्ञैस्तस्मात्किमेतोलोकचिन्तया
निन्दन्पलाभिनंसत्त्वमवधायनिलाभिनं॥प्रकृत्या दुःखसंवासेःकथंनैर्जायतेरतिः॥नवानःकस्यचिन्मि
त्रमितिचोक्तंनभागतैः॥नस्वार्थेनविनाप्रीतियस्माद्वातस्यजायते॥स्वार्थद्वारेणायप्रीतिरान्मार्थाप्रीतिरेव
स॥द्रव्यनाशेयथोद्वेगःसुखहानिकृतोहिसः॥नावध्यायन्नितरवेनचाराध्याःप्रयत्नतः॥कदातैःसुख
संवासेःसहवासोभवेन्मम॥भूयदेवकुलेस्थित्वावक्ष्यमूलेशुहासुवा॥कदानपेक्षोयास्यामिपृच्छतोऽनवः

लोकयन्॥ अममेषु प्रदेशेषु विस्तीर्णेषु स्वभावतः॥ स्वच्छन्दचार्यनित्यो विहरिष्याम्यहं यदा॥ मृत्यान्त्रमात्र
विभवश्चौरासंभोगचोवरः॥ निर्भये विहरिष्यामि कदाकायमगोपयन्॥ कायभूमिं निजांगत्वा कं कालैरपरैः स
ह॥ स्वकायं तु लयिष्यामि कदाशतनधर्मिणां॥ अयमेव हि कायो मे एवं प्रतिर्भविष्यति॥ शृगाला अपि यज्ञभा
नोपसर्पेयुरतिकं॥ अस्मै कस्यापि कायस्य सहजा अस्थिरवराट्काः॥ पृथक् पृथक् गमिष्यान्निद्रिमुतान्यः प्रियो
जनः॥ एक उत्पद्यते जनुर्भिद्यते चैक एव हि॥ नान्यस्य तद्यथा भागः किं प्रियैर्विघ्नकारकैः॥ अध्वानं प्रतिपन्नस्य

४

यथावासपरिग्रहः॥ तथा भवाध्वगस्यापि जन्मावासपरिग्रहः॥ चतुर्भिः पुरुषैर्यावत्सननिर्द्वायते ततः॥ आ
शोच्यमानो लोकेन तावदेव वनं व्रजेत्॥ असंज्ञवाविरोधाभ्यामेक एव शरीरकः॥ पूर्वमेव मृतो लोके स्त्रिय
मारोऽनशोचति॥ न चानि कचराः केचिच्छेचनः कुर्वते व्यथां॥ बुद्धायनुस्मृतिं चास्पदं विक्षिपन्निन केचन॥ त
स्मादेकाकिं तारम्या निरायासा शिवो दद्यात्॥ सर्वविक्षेपशमनीं सेवितव्यां सदा मया॥ सर्वान्यचिन्तानि मुक्तः
स्वचिन्तैर्कायमानसः॥ समाधानाय चिन्तस्य प्रयतिष्ये दमाय च॥ कामाह्यनर्थजनका इह लोके परत्र च॥ इ

हवधवधच्छेदैर्नरकादौ परत्र च ॥ यदर्थं दूत इतीनां कृतां जतिरनेकधा ॥ न च पापमकीर्तिर्वा यदर्थं गशि
 तापरा ॥ प्रक्षिप्तश्च भवेत्पाप्माद्रविषां च व्ययीकृतं ॥ यान्येव च परिहृत्य जवभूवेन मनिरिवेति ॥ तान्येवास्थी नि
 नान्यानि स्वाधीनान्यममानि च ॥ प्रकामं संपरित्यज्य किं न गच्छसि निवेति ॥ उन्नाम्पमानमन्नायत्री यमानमधो
 ह्रिया ॥ पुरा दृष्टमदृष्टं वा मुखं जालिकया वृतं ॥ तन्मुखं त्वत्परिक्षेपमसहस्रिवाधुना ॥ गृध्रैर्व्यक्तीकृतं प
 स्पकिमिदानीं प्रलायसे ॥ परचक्षुर्निपातेभ्योऽप्यासीत्यत्रिरक्षितं ॥ तदयमभक्षितं यावत् किमिष्यते नर

४८

क्षसि ॥ मांसोऽद्युयमिमं दृष्ट्वा गृध्रैरन्यैश्च भक्षितं ॥ आहारः पूज्यते येषां स्रक्कदनविभूषणैः ॥ निश्चलादपि
 तेत्रासः कंकालादेव भीक्षितात् ॥ वेताडेनेव केनापि चाल्पमानाङ्गयं न किं ॥ यत्र हृन्नेप्ययं रागस्तदच्छन्नम
 पिप्रियं ॥ न चेत्प्रयोजनं तेन कस्माच्छन्नं विमृश्यते ॥ एकस्मादशनादेष्टालालामेधं च जायते ॥ तत्रामेधमनि
 श्चने लालापानं कथं प्रियं ॥ नूतनगर्भे मृदुस्य र्शैरुमनेनोपधानकैः ॥ दुर्गन्धं न स्रवन्तीति कामिनो मेधमोहि
 ताः ॥ यदि तेनाशुचौ रागः कस्मादालिङ्गसे परं ॥ मांसमर्दमसंलिप्तं स्नायुवद्वास्थिपञ्जरं ॥ स्वमेव वदस्व मेधं ते

तेनैव धृतिमाचर॥ अमेध्यभस्त्रा मयरां गूथघस्मरविस्मर॥ मानसप्रियो ह मस्मीति द्रष्टुं स्पृष्टुं च वाच्छसि॥ अ
 चेतनं स्वभावेन मानसं त्वं कथमिच्छसि॥ यदिच्छसि न तच्चित्तं द्रष्टुं स्पृष्टुं च शक्यते॥ यच्च शक्यं न तद्वेत्ति किं न
 दालिङ्गसे सुधा॥ न अमेध्यमयमन्यस्य कायं वेत्सीत्यनुरुतं॥ स्वामेध्यमयमेव त्वं तं नावेषीति विस्मयः॥ विघ्नार्का
 श्रुविकचं मुक्ता नरुपापं कजं॥ अमेध्यशौराण्डचित्रस्य कारतिर्गूथपञ्जरे॥ मृदायमेध्यलिप्तत्वाद्यदि न स्पृष्टु
 मिच्छसि॥ अत न निर्गतं काया नं स्पृष्टुं कथमिच्छसि॥ यदि तेनाशुचौरागः कस्मादालिङ्गसे परं॥ अमेध्यक्षेत्र

४५

संभृतं तद्दीजं तेन वर्द्धितं॥ अमेध्यभवमल्पत्वान्नवाच्छस्यश्चिंक्षमि॥ वदमेध्यमयं कायममेध्यजमपीच्छसि
 न केवलममेध्यत्वमात्मीयं न जुरुप्ससि॥ अमेध्यभाण्डान् परान् गूथघस्मरं वाच्छसि॥ कर्पूरादिषु हृद्येषु शा
 ल्यनव्यञ्जनेषु वा॥ मुखक्षिप्रविस्मृष्टेषु भूमिरप्यशुचिर्मता॥ यदि प्रत्यक्षमप्येतदमेध्यं नाधिसुच्यसे॥ अम
 शानेपतिनानुघोरान् कायान्मृषापरानपि॥ चर्मरापुत्यादि ते यस्माद्भयमुत्पद्यते महत्॥ कथं ज्ञात्वापि तत्रैव
 पुनरुत्पद्यते रतिः॥ कायेन्यसौ प्यसौ गन्धश्चन्दनादेवनान्यतः॥ अन्यदीयेन गन्धेन कस्मादन्यत्र रज्यते॥

यदि स्वभावदौर्गन्धाद्वागोनात्र शिवं ननु ॥ किमनर्थं रुचिर्लोकस्तज्जंघेनातु लिम्पति ॥ कायस्यात्र किमायातं
सुगन्धियदि चन्दनं ॥ अन्यदोयेन गन्धेन कस्मादन्मत्र रज्यते ॥ यदि केशनखैर्दीर्घैर्दन्तैः समलपारादुरैः ॥ म
लपंकधरो नमः कायः प्रकृतिभीषणः ॥ स किं संस्क्रियते यत्तादात्मघाताय शत्रुवत् ॥ आत्मव्यामोहोऽनुक्तै
रुन्मजैराकुलामही ॥ कंकालान्कतिचिद्दृष्ट्वा श्मशाने किल ते घृणाः ॥ ग्रामश्मशाने रमसे चलत्कंकालसंकु
ले ॥ एवं च भिक्षमप्येतद्विनामृत्यं न लभ्यते ॥ तदर्थं भर्जनायासो नरकादिषु च व्यथा ॥ शिशोर्नार्जनसामर्थ्यं

५०

केनासौ यौवने सुखी ॥ यात्यर्जनेन तारुराणं वृद्धः कामैः करोति किं ॥ केचिद्दिनान्न व्यापारैः परिश्रान्ताः कुकामि
नः ॥ गृहमागत्य सायाह्ने शेरते स्म मृता इव ॥ दराद्यात्राभिरपरे प्रवासक्लेशादुःखिताः ॥ वत्सरैरपि नेक्षते
पुत्रदारांस्तदर्थिनः ॥ यदर्थमेव विक्रीत आत्मा कामविमोहितैः ॥ तन्न प्राप्तुं धैर्वायुर्नोतं नु परकर्मणा ॥ वि
क्रीतस्वात्मभावानां सदाप्रेषणाकारिणां ॥ प्रसूयते स्त्रियो न्येषामटपी विटपादिषु ॥ ररांजीवितसंदेहं वि
शन्ति किल जीवितुं ॥ मानार्थं दासतां याति मूढाः कामविडम्बिताः ॥ छिद्यन्ते कामिनः केचिदन्ये शूलसमर्पिताः

दृश्यते दह्यमानाश्च हन्यमानाश्च शक्तिभिः॥ अर्जनरक्षणा नाशविषादै रर्थमनर्थमननमवेहि॥ वयतया ध
नशक्तमतीनां नावसरो भवतुः खविमुजैः॥ एवमादीनवो भूयानत्यास्वादलुकामिनां॥ शकटं वहतो यद्वत्
शोर्घासलवग्रहः॥ तस्या स्वादलवस्वार्थे यः पशोरप्युल्लभः॥ हुतादेव हुतेनेयं क्षरा संपत्सु उल्लभा॥ अव
शंपगलुरल्पस्य नरकादिप्रपातिनः॥ कायस्वार्थे कृतेयोयं सर्वकालं परिश्रमः॥ ततः कोटिशतेनापि श्रम
भागेन बुद्धता॥ चर्यातुः खान्महदुःखं सा च बोधिर्न कामिनां॥ नशस्त्रं न विषं नाग्निर्न प्रपातो न वैरिणः॥ का

५९

मानसुपमां यान्ति नरकादिव्यथास्मृतेः॥ एवमुद्विज्य कामिभ्यो विवेके जनयेदति॥ कलहायासश्च न्यासु
सुं शान्ता सुवनभूमिषु॥ धनैः शशाङ्क करचन्दन शीतलेषु रम्येषु हर्म्यविपुलेषु शिलातलेषु॥ निःश
दसौम्यवनमारुतवीज्यमानैश्च क्रम्यते परहिताय विचिन्त्यते च॥ विहृत्य यत्र क्वचिदिष्टकालं भूयाल
येव क्षतले गृहसु॥ परिग्रह रक्षारखेदमुक्तश्चरत्यपेक्षा विरतो यषेष्टं॥ स्वच्छन्दचार्यनिलयः प्रतिव
होनकस्पचिन्नु॥ यत्संनोषसुखं भुंक्ते तदिन्द्रस्यापि उल्लभं॥ एवमादिभिराकारैर्विवेकगुणभावनात्॥ उ

पशान्नविजर्कः सन्नेधिचित्तनु भावयेत् ॥ परात्मसमतामादौ भावयेदेवमादरात् ॥ समुदः खसुखाः सर्वे
पालनीयामयात्मवत् ॥ हस्तादिभेदेन बहुप्रकारः कायो यथैकः परिपालनीयः ॥ तथा जगद्भिन्नमभिन्न
दुःखसुखात्मकं सर्वमिदं तथैव ॥ यद्यप्यनेषु देहेषु मुदः खन्नप्रवाधते ॥ तथापि तदुःखमेव ममात्मस्त्रे ह
दुःसहं ॥ तथा यद्यप्यसन्नेधमन्यदुःखं मयात्मना ॥ तथापि तस्य तदुःखमात्मस्त्रे हे न दुःसहं ॥ मयान्यदुःखं हं
तव्यं दुःखत्वादात्मदुःखवत् ॥ अनुयास्यामयान्यपि सत्त्वत्वादात्मसत्त्ववत् ॥ यदा मम परेषांच लुप्तमेव

५२

सुखं प्रियं ॥ तदात्मनः को विशेषो येनात्रैव सुखो भवति ॥ यदा मम परेषांच भयं दुःखं च न प्रियं ॥ तदात्मनः को
विशेषो यत्तं रक्षामि नेतरं ॥ तदुःखेन न मे वाधे त्वतो यदि न रक्षते ॥ नागमिका यदुःखान्मेवाधातत्केन रक्षते ॥
अहमेव तदापीति मिथ्येयं परिकल्पना ॥ अन्य एव मृतो यस्मादन्य एव प्रजायते ॥ यदि यस्यैव यदुःखं र
क्ष्यं तस्यैव तन्मृतं ॥ पाददुःखं न हस्तस्य कस्मान्न तेन रक्ष्यते ॥ अयुक्तमपि चेदेतदहंकारात्प्रवर्तते ॥ यद्यु
क्तं निवर्त्य तत्त्वमन्यच्च यथावत् ॥ संतानः समुदायश्च पंक्तिसेनादिवन्मवा ॥ यस्य दुःखं सनास्त्यस्मात्

कस्यतत्त्वं भविष्यति ॥ अस्वामिकानि दुःखानि सर्वाण्येव विक्रियतः ॥ दुःखं त्वादेव वार्याणि नियमस्तत्र किं
 कृतः ॥ दुःखं कस्मान्निवार्यन्ते सर्वेषामविचारतः ॥ वार्यं चेत्सर्वमप्येवं न चेदात्मनिसर्ववत् ॥ कथं वा वक्तुं
 दुःखं चेत्कस्मादुत्पद्यते वलात् ॥ जगद्दुःखं निरूप्येदं कथा दुःखं कथं वक्तुं ॥ बहूनामेक दुःखेन यदि दुःखं वि
 गच्छति ॥ उत्पद्यते मेव न दुःखं सदयेन परात्मनो ॥ अतः सुषुप्त्यवस्थायां जानतां पि नृपापदं ॥ आत्म दुःखं नि
 रूतं बहूनां दुःखिनां व्यथा ॥ सर्वभावित संतानाः पर दुःखसमप्रियाः ॥ अवीचिमवगाहने हंसाः पद्मः

५३

वनं यथा ॥ मुच्यमानेषु सत्त्वेषु ये ते प्राप्तेः सागराः ॥ तैरेव ननु पर्याप्तं मोक्षेणारसिकेन किं ॥ अतः परा
 र्थं कृत्वापि न मदो न च विस्मयः ॥ न विपाकफलाकांक्षा परार्थे कान्त ह्यया ॥ तस्माद्यथा न शोवर्णा दा
 त्मानं गोपयाम्यहं ॥ रक्षाचिन्तया चिन्तं करोम्येवं परेष्वपि ॥ अभ्यासादन्यदीयेषु शुक्लशोशित वि
 दुषु ॥ भवत्यहमिति ज्ञातमसत्पि वस्तुनि ॥ तथा कायेन दीयोपि किमात्मेति न गृह्यते ॥ परत्वं तु स्व
 कायस्य स्थितमेव न दुष्करं ॥ ज्ञात्वा स दोषमात्मानं परानपि गुरोरादधीन् ॥ आत्मभावपरित्यागपरादा

नंचभावयेत्॥ कायस्यावयवत्वेनयथाभीष्टाकरादयः॥ जगतो वयवत्वेनतथाकस्मान्नदेहिनः॥ यथा
नम्रुद्धिरभ्यासात्स्वकायेस्मिन्निरात्मके॥ परेष्टपितथात्मत्वंकिमभ्यासानजायते॥ एवंपरार्थं कृत्वापि
नमदेनचविस्मयः॥ आत्मानंभोजयित्वेवफुलाशानचजायते॥ तस्माद्यथार्तिशोकादेरात्मानं गोप्नुमि
च्छसि॥ रक्षाचि नंदयाचि नंजगत्प्रभस्पतां तथा॥ मुध्यतिष्ठदतो नाथः स्वनामाप्यवलोकिताः॥ पर्वण
रथभयमप्यपनेतुजनस्पहि॥ उक्तराननिवर्तेतयस्मादभ्यासशक्तिताः॥ यस्यैवश्रवणात्रासस्तेनैव

५४

विनारतिः॥ आत्मानश्च परांश्चैवयः शीघ्रं त्रातुमिच्छति॥ सचचेत्परमं गुह्यं परात्म परिवर्तनं॥ यस्मिन्ना
त्मन्यतिस्नेहादत्यादपिभयाभयं॥ नद्विषेत्कस्तमात्मानं शत्रुवधोभयावहः॥ योमायक्षुत्पिपासादिप्रती
कारचिकीर्षया॥ पक्षिमत्स्यमृगान्हंतिपरिपथंचतिष्ठति॥ योताभसन्क्रियाहेतोः पितरावपिमारये
त्॥ रत्नत्रयस्वमादद्याधेनावीचिध्वनोभवेत्॥ कःपरिउत्तमात्मानमिच्छेद्रक्षेत्प्रपूजयेत्॥ नपश्येच्छ
त्रुवच्चैनंकश्चैनं प्रतिमानयेत्॥ यदिदास्यामि किंभोज्ये इत्यात्मार्षेपिशाचता॥ भोज्यं चेत्किं ददामीतिपरा

र्थे देवराजता ॥ आत्मार्षं पीडयित्वा न्यन्नरकादिषु पच्यते ॥ आत्मानं पीडयित्वापि परार्थं सर्वसंपदः ॥ इति
तिनीचतामौ र्व्यं यथेवात्मोन्नतीच्छया ॥ तानेवान्यत्र संक्राम्य सुगतिः सत्कृतिर्नतिः ॥ आत्मार्षं परमाज्ञा
प्यदा सत्वाद्यनुभूयते ॥ परार्थं स्वयमाज्ञाप्य स्वामित्वाद्यनुभूयते ॥ ये केचिदुःखिता लोके सर्वे ते स्वसुरेव
च्छया ॥ ये केचित्सुखिता लोके सर्वे तेऽन्यसुरेव च्छया ॥ वज्रनात्र किमुक्तेन दृश्यतामिदमनरं ॥ स्वार्थार्थि
नश्च वालस्पृशनेश्चान्यार्थकारिणः ॥ ननामसाध्यं सुदृढं संसारेऽपि कृतः सुखं ॥ स्वसुखस्यान्यदुःखेन

परिवर्तमकुर्वतः॥आत्मा तावत्परा लोके दृष्टोऽप्यर्थो न सिध्यति॥भूतस्य कुर्वतः कर्मस्वामिनोऽददतोऽ
भूतिं॥न्यज्ज्ञान्योन्यसुखेत्यादं दृष्ट्वादृष्टसुखे त्वत्वं॥अन्योन्यदुःखं प्रादुर्दुःखं रवं गृह्णन्ति मोहिताः॥उपद्रवा
ये च भवन्ति लोके यावन्निदुःखानि भयानि चैव॥सर्वाणि तान्यात्मपरिग्रहेण तत्किं भ्रमानेन परिग्रहेण॥
आत्मानमपरित्यज्य दुःखं त्यक्तुं न शक्यते॥यथाग्निमपरित्यज्य दाहस्त्यक्तुं न शक्यते॥तस्मात्स्वदुःखं शान्त्यर्थं परदुःखं शान्त्यर्थं च॥ददात्मन्येभ्य आत्मानं परानुगृह्णामि चात्मवत्॥अन्यसम्वन्धमस्मीति नि

श्रुयं कुरु हे मनः॥ सर्वसत्त्वार्थमुत्सृज्य नान्यच्चिन्त्य त्वयाधुना॥ ननु क्तं स्वार्थं दृष्ट्वा दित्वा दीयैश्चक्षुरादि
भिः॥ ननु क्तं स्पन्दितुं स्वार्थं मन्य दीयैः करैः॥ तेन सत्त्वपरो भूया कामेस्मिन् यश्च दीक्षते॥ तन्न देवाप
हत्यास्मात्परे भ्यो हितमाचरे॥ शीनादिर्ष्यात्मनां कृत्वा परत्वं मपि चात्मनि॥ भावये र्ष्याञ्च मानञ्च निर्वि
कल्पेन चेतसा॥ एष सन्क्रियते नाहं लाभीनाहमयथा॥ श्रुयतेऽयमहं निर्गुणः शिवो हमयं सुखी॥
अहं करोमि कर्मणि तिष्ठत्येवेष सुस्थितः॥ अयं किल महं लोका कनीचो हं किल निर्गुणः॥ किं निर्गुणो न क

५८

र्तव्यं सर्वस्यात्मा गुराच्चितः॥ सन्निनेयेष्वहं नीचः सन्निनेयेष्वहं वरः॥ शीलदृष्टि विपत्यादि लोका
न्त्यनमद्वशात्॥ चिकित्सा हं यथाशक्ति पीडाप्यङ्गीकृता मया॥ अथाह न चिकित्सेयस्य कस्मात्तामवमन्य
ते॥ किं ममैतज्जुरौः कल्पमात्मार्षं गुरावानयं॥ दुर्गतिव्याडवक्त्रस्थे नैवास्म्यकुरु गुराजने॥ अपरान् गुरा
मानेन परिउता न विजगीषते॥ समामात्मानमा लोकय तत्त्वाधिक्यवृद्धये॥ कलहेणापि सत्साध्यं लाभ
सत्कारमात्मनेः॥ अपि सर्वत्र मे लोके भवेयुः प्रकटी गुराः॥ अपि नाम गुरा नस्य न शोष्य न्यपि केचन

छादेरनपिमेदोषाः स्यान्मे पूजास्यनोभवेत्॥ सुलब्धा अथ मेलाभा पूजिता ह मयं ननु॥ यस्या मो मुदि तास्ता
वच्चिरादेनंरवती कृत॥ हास्यंजन स्य सर्वस्य निंशमानमितस्ततः॥ अस्यापि हिवराक स्यस्यर्धा किलमया
सर॥ किमस्य श्रुतमेतावत् प्रज्ञारूपं कलंधनं॥ एवमात्मगुणान् श्रुत्वा कीर्त्यमानानि तस्ततः॥ संजानतुल
को हृष्टः परिभोक्ष्ये सुरेवात्सवं॥ यद्यप्यस्य भवेत्ताभोग्या सोऽस्माभिरसौ वलात्॥ दत्वा स्मेयापनामात्रम
स्मत्कर्म करोति चेत्॥ सुखावत्यावनीयो यं यो ज्योऽस्माद्यथयासदा॥ अनेन शतशः पूर्वं सस्मारे व्यधि

तावयं॥ अप्रमेया गताः कल्पाः स्वार्थं जिज्ञासतस्तव॥ श्रमेनम हृतानेन उःखमेव त्वयार्जितं॥ मद्भिज्ञात्मा त
थात्रापि प्रवर्तस्वाविचारतः॥ ब्रह्मस्यैतद्गुणान्यश्चाभूतं हिवचनं सुनेः॥ अभविष्यदिदं कर्म कृतं पूर्व
यदित्वया॥ वौद्धं संपत्सुखं सुज्ज्ञानाभविष्यदियं दशा॥ तस्माद्यथान्यदीयेषु श्रुक्ते शोणितविंशसु॥ च
कर्णं त्वमहंकारतथान्मेवपि भावय॥ अन्यदीयश्चरो भूत्वा कायेऽस्मिन् यद्यदीक्षसे॥ तन्न देवापहृन्पत्वं
परे भोहितमाचर॥ अयं स्वस्थः परोऽहः स्थो नीचैरन्यो य सुचर्केः॥ परकरोत्ययं नेति कुरुष्वैष्यात्वं मात्मः

नि॥ सुखाच्च वयात्मानं पर उः खनियोजय ॥ कदायं किं करोतीति ह्यलमस्य निरूपय ॥ अनेनापि कृतं
दोषं पातया स्पैव मस्रके ॥ अत्यमप्यस्य दोषं च प्रकाशय महा मुने ॥ अन्याधिक यशो वा देयं शो स्य म
लिनी कुरु ॥ निरुद्ध दास वच्चैनं सत्यकार्यं पुवाहया ॥ नागलुं करुणा केन सुत्या दोष मया त्ययं ॥ यथा
कश्चिन्नजानीया कुरा मस्य तथा कुरु ॥ संक्षेपाद्यं दत्तार्थं परे पक्षे तत्त्वया ॥ तज्जदात्मनि सत्त्वार्थं
मसनं विनिपातय ॥ नैवोत्साहो स्य दातव्यं नायं सुखरो भवेत् ॥ स्थाप्यो न व व धूवृजो ह्यतो भीमो ॥

धसंवृतः ॥ एवं कुरु धृतिं वैवर्तकं न व्यभिदं भयया ॥ एवमेव वशः कायो निग्राह्यस्तदति क्रमे ॥ अपैव लु
चमानेपि चिन्तने दं करिष्यसि ॥ सत्त्वामेव निग्राहिष्यामि सर्वदोषास्तदाश्रिताः ॥ कया स्यसि मया दृष्टः
सर्वदर्पा निहन्मिने ॥ अन्योसौ पूर्वकः कालत्वया यत्रास्मिना शितः ॥ अद्याप्यस्ति मम स्वार्थ इत्याशां त्यज
सांप्रतं ॥ त्वं विक्तीतो मया न्येषु वं ऊखेदमचिन्तयन् ॥ त्वं सत्त्वेषु न दास्यामि यदि नाम प्रमादतः ॥ त्वं भा
नरकपालेषु प्रदास्यसि न संशयः ॥ एवञ्चाने कथा दत्त्वा त्वया हं व्यथितश्चिरं ॥ निहन्मि स्वार्थं चेत्तत्त्वाना

निवैराग्यनुस्मरणं॥ न कर्तव्यात्मानि प्रीतिर्यथात्मप्रीतिरस्मिन्ने॥ यथात्मारक्षितव्यो यंरक्षितव्यो न युज्य
ते॥ यथा यथा स्वकायस्य क्रियते परिपारणं॥ सुकुमारतरो भूत्वा पतत्येव तथा तथा॥ अस्मैव पतिनस्मा
पि सर्वापायं वसुंधरा॥ नातं पूरयितुं वांछां नक्तोस्येच्छां करिष्यति॥ अशक्यमिच्छतः क्लेशा आशा भङ्ग
श्च जायते॥ निराशो यस्तु सर्वत्र तस्य संपदजीर्णिका॥ तस्मान्न प्रसरो देयः कायस्येच्छा विवृद्धये॥ भद्र
कं नाम न हस्तु यदि हृत्वा न गृह्यते॥ भस्मनिष्ठा वसेनेयं निश्चेद्या न्यनचात्पते॥ अशुचिप्रतिमाद्योरा

५५

कस्मादत्र ममाग्रहः॥ किं ममानेन यं त्रेरा जीवता वा मृतेन वा॥ लोष्टादेः को विशेषो स्यात् हा हंकार न नश्य
सि॥ शरीरपक्षपातेन वृथा दुःस्वमुपाज्यते॥ किं मस्य काष्ठतुल्यस्य द्वेषणानुनयेन वा॥ मया वापालि
नस्यैवं गृध्राद्यैर्भक्षितस्य वा॥ न च स्नेहो न च द्वेषस्तत्र स्नेहं करोमि किं॥ रोषो यस्य खलीकारा नोषो यस्य
च पूजया॥ स एव चेन्न जानाति श्रमः कस्मिन्नेन मे॥ इमं मे कायमिच्छन्ति तेपि मे सुहृदः किल॥ सर्वे
स्वकायमिच्छन्ति तेपि कस्मान्ने मे प्रिया॥ तस्मान्मयानपेक्षणा कायस्य को जगद्विने॥ अतो यं व ऊ दोषो

पि धार्यते कर्मभारदु वतु ॥ तेनालं लोकचरितैः परिणताननुयाम्यहं ॥ अप्रमादकथां स्मृत्वा स्थानमिदं नि
वारयन् ॥ तस्मादावराणं हन्तुं समाधानं करोम्यहं ॥ विमार्गाच्चित्तमाकृष्य स्वात्मन निरन्तरं ॥
इति बोधित्रयावतारे ध्यानपारमितानामाष्टमः परिच्छेदः ॥ ॥ इमं परिकरं सर्वं प्रज्ञार्थं हि सुनि
जगो ॥ तस्मादुत्पादयेत्प्रज्ञा उः खनिवृत्ति कांक्षया ॥ संवृत्तिः परमार्थश्च सत्यद्वयमिदं मतं ॥ बुद्धेरगो
चरस्तत्त्वं बुद्धिः संवृत्तिरुच्यते ॥ तत्र लोकोद्दिष्टा दृष्टे योगी प्राकृतकस्तथा ॥ तत्र प्राकृतको लोको यो

८०

गिलोके न बाध्यते ॥ बाध्यते धीविशेषेण योगिनेषु नरोत्तरैः ॥ दृष्टानेनोभयेष्टेन कार्यार्थमविचार
तः ॥ लोकेन भावादृश्यने कल्पने चापि तत्त्वतः ॥ न तु मायावदित्यत्र विवादे योगि लोकयोः ॥ प्रत्यक्ष
मपि रूपादिप्रसिद्धान् प्रमाणात् ॥ अशुच्यादिषु शुच्यादिप्रसिद्धिरिव सामृषा ॥ लोकावतारणार्थं च
भावानाथेन देशिताः ॥ तत्त्वतः क्षणिकानैते संवृत्त्या चेद्विरुध्यते ॥ न दोषो योगिसंवृत्त्या लोकात्ते तत्त्व
दर्शिनः ॥ अन्यथा लोकवाधा स्यादशुचिस्त्रीनिरूपणं ॥ मायापमाज्जिनात्पुण्यं सद्भावेपि कथं यथा ॥

मदिमायोपमः सत्वः किं पुनर्जायते मृतः ॥ यावत्प्रत्ययसामग्री तावत्मायापि वर्तते ॥ दीर्घसंतानमात्रेण
कथं सत्वोऽस्ति सत्पतः ॥ माया पुरुषघातादौ चित्ताभावान्न पापकं ॥ चित्तमायासमेते तु पापपुरुषसमुद्भ
वः ॥ मंत्रादीनामस्मार्थान्न मायाचित्तसंभवः ॥ सापिनानाविधामाया नानाप्रत्ययसंभवा ॥ नैकस्य सर्व
सामर्थ्यं प्रत्ययस्यास्ति कुत्रचित् ॥ निर्वृतः परमार्थेन संवत्सायदिसंसरेत् ॥ बुद्धोऽपि संसरे देवं नतः किं वे
दित्तर्यया ॥ प्रत्ययानामनुच्छेदे मायाप्युच्छेद्यते न हि ॥ प्रत्ययानां तु विच्छेदसंवत्सापिनसंभवः ॥ यदा

८९

न भ्रान्तिरप्यस्ति माया केनोपलभ्यते ॥ यदा मायैव तेनास्ति तदा किमुपलभ्यते ॥ चित्तस्यैव स आकारो य
द्यप्यन्योऽस्ति तत्त्वतः ॥ चित्तमेव यदा माया तदा किं केन दृश्यते ॥ उक्तं च लोकनाथेन चित्तं चित्तं न पश्यति ॥
न चिद्वन्नित्यथात्मानमसिद्धारातथा मनः ॥ आत्मभावयथादीपः संप्रकाशयतीति चेत् ॥ नैव प्रकाशयते दी
पो यस्मान्न तमसा वृतः ॥ न हि स्फुरद्वत्नीलं नीलत्वेन मपेक्षते ॥ तथा किंचित्परापेक्षमनपेक्षं च दृश्यते
अनीलत्वेन तन्नीलं कुर्यादात्मानमात्मना ॥ नीलमेव हि को नीलं कुर्यादात्मानमात्मना ॥ अनीलत्वेन तन्नी

लंकृयादात्मानमात्मना॥ दीपः प्रकाशत इति ज्ञात्वा ज्ञानेन कथ्यते॥ बुद्धिः प्रकाशत इति ज्ञात्वा केन त उच्यते॥
प्रकाशावा प्रकाशावा यदा दृष्टान केन चित्॥ वंधा उहितलोलेव कथ्यमाना पिसासुधा॥ यदि नास्ति स्वसंविज्ञि
विज्ञानं स्मर्यते कथं॥ अन्यानुभूते सम्यग्भास्मृतिराखुविषं यथा॥ प्रत्ययान्नस्युक्तस्य दर्शनात्त्वं प्रकाशते॥ सि
द्धाजनविधेर्दृष्टोद्यमेनैवाजनं भवेत्॥ यथा दृष्टं श्रुतं ज्ञातं नैवेह प्रतिषिध्यते॥ सत्पतः कल्पनात् तत्र उः खहे
तुर्निवार्यते॥ चित्तादन्मानमाया चेनाप्यनयेति कल्प्यते॥ वस्तुचेत्सा कथं नान्या नन्या चेनास्ति वस्तुतः॥ अ

सत्यपि यथा माया दृष्ट्या दृष्टुं तथामनः॥ वस्तुवाश्रयश्चेत्संसारः सोऽन्यथा काशवद्भवेत्॥ वस्तुवाश्रयेणा भाव
स्य क्रियावत्त्वं कथं भवेत्॥ असत्सहायमेकं हि चित्तमापद्यते तव॥ ग्राह्यमुक्तं यदा चित्तं तदा सर्वं तथा
गताः॥ एवं च कोऽगुरो लब्धश्चित्तमात्रेऽपि कल्पिते॥ मायापमत्वेऽपि ज्ञाते कथं लोको निवर्तते॥ यदा माया
स्त्रियां रागसक्तं रुरपि जायते॥ अग्रहीणा हितं कर्तुं ज्ञेयसंलेशवासना॥ तदृष्टिकाले तस्यातोऽर्बला
भ्रमवासना॥ भ्रम्यता वासना धाना दीयते भाववासना॥ किंचित्नास्तीति चाभ्यासात्सापि पश्चात्प्रहीय

ने॥यदानलभ्यतेभावो योनास्तीति प्रकल्प्यते॥तदानिराश्रयो भावः कथंतिष्ठेत्तत्तेः पुरः॥यदानभावोऽ
नाभोमतेः संतिष्ठते पुरः॥तदान्यगत्यभावेननिरालम्बा प्रशाम्भति॥चिन्तामणिः कल्पतरुयथेच्छाप
रि पुरः॥विनेयप्रशिधानाभ्यां जिनविम्बं तथेक्ष्यते॥यथागुरुडिकसम्भं साधयित्वा विनश्यति॥स त
स्मिंश्चिरनष्टेपि विषादीनुपशामयेत्॥बोधिचर्यां नुरूपेण जिनस्तम्भोपि साधितः॥करोति सर्वकार्या
णि बोधिसत्त्वेषु निर्वृते॥अचिन्तके कृता पूजा कथं फलवती भवेत्॥तु त्वैव पश्यते यस्मात्तिष्ठते निर्वृत

८३

स्य च॥आगमाच्च फलं तत्र संवृत्त्या तत्त्वतोपि वा॥सत्यं बुद्धे कृता पूजा सफलं इति कथं यथा॥सत्यदर्शन
तो मुक्तिः शून्यता दर्शनेन किं॥न विनानेन मार्गेण बोधिरित्यागमो यतः॥न च सिद्धं महायानं कथं सिद्धं
दागमः॥यस्मादुभयसिद्धौ सौ न सिद्धौ सौ तवादि तः॥यत्प्रत्ययाच्च तत्रास्था महायानेपि तां कुरु॥अन्यो
भजेष्ट सत्यत्वे वेदादेरापि सत्यता॥स विवादं महायानमिति चेदागमं त्यज॥तीर्थिकैः स विवादत्वात् तस्यै
ः परैश्चागमान्तरं॥शासनं भिक्षुतामूलं भिक्षुतैव च दुःस्थिताः॥सावलम्बनचित्तानां निर्वाणमपि दुःस्थि

तं॥ क्लेशप्रहरणानुक्तिश्चेन्नदननरुमस्तुसा॥ दृष्टं च ते सुसामर्थ्यमक्लेशस्यापि कर्मराः॥ तृष्णातावदुपादा
नं नास्ति चेत्संप्रधार्यते॥ किमक्तिष्टापितृद्वेषां नास्ति सं मोहवत्सती॥ वेदनाप्रत्यया तृष्णा वेदनैषां च वि
भते॥ सात्वत्यनेन चित्तेन स्थातव्यं यत्र तत्र वा॥ विनाश्रूयताया चित्तं बद्धमुत्पद्यते पुनः॥ यथा संज्ञिसमाप
नौ भावयेत्तेन श्रूयतां॥ यत्सूत्रे वतरे द्वाकं तच्चेदुद्धोक्तमिष्यते॥ महात्यानं भवेत्सूत्रैः प्रायस्तु त्वं न किं मतं॥
एकेनागम्यमानेन सकलं यदि दोषवत्॥ एकेन सूत्रे तु त्वेन सर्वं सूत्रं जिनोदितं॥ महाकाशपपुरुषे श्वः

८४

यद्वाक्यं तावगाहते॥ तच्च यानवबुद्धत्वादग्राह्यं कः करिष्यति॥ शक्तित्रासा च निर्मुक्त्या संसारे सिध्यति स्थितिः
मोहेन दुःखिनामर्थे श्रूयताया इदं फलं॥ तदेवं श्रूयता पक्षे दूषणं नोपपद्यते॥ तस्मान्निर्विचिकित्सेन भा
वनीयैव श्रूयता॥ क्लेशज्ञेयावृत्तिरतमः प्रतिपक्षो हि श्रूयता॥ शीघ्रं सर्वज्ञताकामेन भावयति तां कथं॥
यदुःखजननं वस्तु त्रासस्तस्मात्प्रजायते॥ श्रूयता दुःखशमनी ततः किं जायते भयं॥ यतस्ततो वास्तु भयं
यद्यहं नाम किंचन॥ अहमेव न किञ्चिच्चैद्रयं कस्य भविष्यति॥ दन्तकेशनखानाहं नास्थिनाप्यस्मि शीरः

गितं॥नसिंघारांनचश्चेष्मानय्यंतलसिकापिवा॥नाहंवसानचस्वेदोमेदेनांत्राशानाप्यहं॥नचाहमंत्रनिर्ग
रणीगुथमूत्रमहंनच॥नाहंमांसंनचस्नायुर्नोष्मावायुरहंनच॥नचद्धिद्राणहंनापिषद्विज्ञानानिसर्वथा॥श
ब्दज्ञानंयदितदाशब्दोक्तसर्वथा॥ज्ञेयंविनातुकिंवेत्ति येनज्ञानंनिरुच्यते॥अजानानंयदिज्ञानं
काष्ठंज्ञानंप्रसज्यते॥नेनांसन्निहितंज्ञेयंज्ञानंनासीतिनिश्चयः॥तदेवंरूपंजानातिनदाकिंनश्रुशोत्त
पि॥शब्दस्यासंनिधानाच्चेत्तत्तज्ज्ञानमप्यसत्॥शब्दग्रहरूपंयन्नद्रूपग्रहरांकथं॥एकःपिता

८५

चपुत्रश्चकल्प्यतेनतुतत्त्वतः॥सत्त्वरजस्तमोवापिनपुत्रोनापितायतः॥शब्दग्रहराण्युक्तस्तुस्वभा
वस्तस्यनेक्ष्यते॥तदेवान्मेनरूपेणानटवत्सोप्यशाश्वतः॥सएवान्यस्वभावश्चेदपूर्वेयंतदेकता॥अ
न्यद्रूपमसत्यंचेन्निजंतद्रूपमुच्यतां॥ज्ञानताचेत्ततःसर्वंयुंसामैक्यंप्रसज्यते॥चेतनाचेतनेचैक्यंत
योर्थेनास्मितासमा॥विशेषश्चयदामिथ्याकःसादृश्याश्रयस्तदा॥अचेतनश्चनैवाहमचैतन्यात्मय
दिवत्॥अथज्ञश्चेतनायोगादज्ञानवृत्तंप्रसज्यते॥अथाविद्वत्तएवात्माचैतन्येनास्यकिंक्षतं॥अ

इत्यनिःक्रियस्यैव माकाशस्यात्मना कृता ॥ न कर्मफल सम्बन्धो युक्तश्चेदात्मनाविना ॥ कर्म कृत्वा विन
 ष्टे हि फलं कस्य भविष्यति ॥ द्वयोरप्यावयोः सिद्धेभिन्नाधारे क्रियाफले ॥ निर्व्यापारश्च तत्रात्मेत्यत्र वा दो
 वथा वतु ॥ हेतुमान्फलयोगीति दृश्यते नैव संभवः ॥ संतानस्यैक्यमाश्रित्य कर्ता भोक्तेति देशितं ॥ अ
 तीतानागतं चित्तं नाहं तद्धि न विद्यते ॥ अथोत्पन्नमहं चित्तं नष्टे स्मिन्नास्य हंपुनः ॥ यथैव कदली
 लम्भो न कश्चिद्भागशः कृतः ॥ तथाहमप्यसङ्गतो मृग्यमाणो विचारतः ॥ यदि सत्त्वेन विद्येत कस्या

८८

परिहृयेति चेत् ॥ कार्यार्थमभ्युपेतेन यो मोहेन प्रकल्पितः ॥ कार्यं कस्य न चेत्स त्वः सत्यमीहा तु मोहतः ॥ उः
 खलु पशुमार्थं तु कार्यमोहेन वार्यते ॥ उः खहेतु रहंकार आत्ममोहाच्च वर्द्धते ॥ ततोपि न निवर्त्य श्वेद्वरं
 नैरात्म्यभावना ॥ कायो न पादौ नाजं घेनोरुः कायः कटिर्न च ॥ नोदरं नाप्ययं दृष्टं नोनीवाहनचापिसः ॥
 न हस्तौ नाप्ययं पार्श्वौ न कक्षौ नांगलक्षणाः ॥ न ग्रीवानशिरः कायः कायोत्र कतरः पुनः ॥ यदि सर्वेषु
 कायो यमेकदेशेन वर्तते ॥ अंगा अंगेषु वर्तते स च कुत्र स्वयं स्थितः ॥ सर्वात्मना चेत्सर्वत्र स्थितः का

यः करादिषु ॥ कायात्तावन एव सूर्यावन सिकरादयः ॥ कराद्यन गतः कायं पिहितो दृश्यते कथं ॥ अथा
सौवर्हिरन स्थान दृश्येपरन् करादयः ॥ कराद्यवस्थिते दृष्टः करादीनां नवागता ॥ निःप्रदेशप्रदेशानां प्रदे
शोऽप्युज्यते कथं ॥ नैवान्न न वहिः कायः कथं कायः करादिषु ॥ करादिभ्यः यथ कनास्ति कथं नु खलु विश
ते ॥ तन्नास्ति कायो मोहात्तु कायबुद्धिः करादिषु ॥ सन्निवेशविशेषेण स्थारौ पुरुष बुद्धिवत् ॥ याव
त्प्रत्ययसामग्रित्वावकांशं सुमानिव ॥ एवं करादौ सायावतावत्कायो न दृश्यते ॥ एवमंशुति पुंजत्वान्

८७

पादोपिकतरो भवेत् ॥ सोपिपर्व समूहत्वात्पर्वोपि स्वांश भेदतः ॥ अंशा अप्यणु भेदेन सोप्यणुर्द्विभिभाग
तः ॥ द्विभिभागोऽप्यनंशत्वादाकांशं तेन नास्त्यणुः ॥ एवं स्वप्नोपमेरूपे कोरज्ये तविचारकः ॥ कायश्चैव यः
दानास्ति तदाकास्त्री पुमांश्चकः ॥ यद्यस्ति दुःखं तत्तेन प्रहृष्टा किं न बाधते ॥ शोकाद्यार्ता यमृष्टादि सुखं चे
त्किं न रोचते ॥ वलीयसाभिभूतत्वाद्यदितन्नानुभूयते ॥ वेदनात्वं कथं तस्य यस्य नानुभवात्मता ॥ अस्ति
सूक्ष्मतया दुःखस्थोऽल्पमस्य हतं ननु ॥ तद्विमात्रा पराचेत्स्यात्तस्मान्नास्त्यस्य सूक्ष्मता ॥ विरुद्धप्रत्य

यो त्वज्जोडः खस्यानुदयो यदि ॥ कल्पनाभिनिवेशो हि वेदने त्यागतं ननु ॥ अतएव विचारो हि प्रतिपक्षोऽस्य
भावना ॥ विकल्पक्षेत्रसंभूतः ध्यानाहाराहियोगिनः ॥ सान्तरा विद्रिष्टार्थे चेतसंसर्गः कृतएतयोः ॥ निर
नरत्वे प्येकत्वं कस्य केनास्तु संगतिः ॥ नारो ररौ ॥ प्रवेशोऽस्ति निराकाशः समश्वासः ॥ अप्रवेशेन मिश्र
त्वममिश्रत्वेन संगतिः ॥ निरंशस्य च संसर्गः कथं नामोपपद्यते ॥ संसर्गे च निरंशत्वं यदि दृष्टं निदर्श
य ॥ विज्ञानस्य त्वमूर्तस्य संसर्गो नैव युज्यते ॥ समूहस्याप्यवस्तुत्वा अथापूर्वं विचारितं ॥ तदेवं स्पर्श

८८

नाभावे वेदनासंभवः कृतः ॥ किमर्थमयमायासावाधा कस्य कृतो भवेत् ॥ यदानवेदकः कश्चिद्देद
नाचन विद्यते ॥ तदवस्थामिमां दृष्ट्वा तद्वेदकं निदीर्यसे ॥ दृश्यते स्पृश्यते चापि स्वप्नमायोपमात्मना ॥
चित्तेन सह जातत्वाद्देदनात्तेन नेक्ष्यते ॥ पूर्वपश्चाच्च जातेन स्मर्यते नानुभूयते ॥ स्वात्मानं नानुभवति
न चान्यनानुभूयते ॥ न चास्ति वेदकः कश्चिद्देदनात्तेन तत्त्वतः ॥ निरात्मके कलापेऽस्मिन् कएवं बाध्यते
नया ॥ नेत्रियेषु न रूपादौ नान्तराले मनः स्थितं ॥ नाप्यननवहिर्ध्वजमन्मत्रापि न लभ्यते ॥ अत्र का यः

नचान्यत्र नमिश्रं नृपकृक्कचित् ॥ तन्न किंचिदतः सत्त्वाः प्रकृत्या परिनिर्वृता ॥ ज्ञेयान्पूर्वं यादि ज्ञानं किमा
लभ्यास्यसंभवः ॥ ज्ञेयेन सह चेत् ज्ञानं किमा लभ्यास्यसंभवः ॥ अथ ज्ञेया भवेत्पश्चात्तदा ज्ञानं कुतो भ
वेत् ॥ एवं च सर्वधर्माणां सत्पत्तिर्नावसीयते ॥ यथेवं संवृतिर्नास्ति ततः सत्पद्वयं कुतः ॥ अथ साध्यमसं
वृत्त्या स्यात्सत्त्वे निर्वृतः कुतः ॥ परचित्तविकल्पो सौख्यं संवृत्त्या तु नास्ति सः ॥ स पश्चान्नियतः सोस्ति न चे
न्नास्तेव संवृतिः ॥ कल्पना कल्पितं चेति द्वयमन्योन्यनिःश्रितं ॥ यथा प्रसिद्धिमाश्रित्य विचारः सर्वउ

च्यते ॥ विचारितेन तु यदा विचारेण विचार्यते ॥ तदा न वस्था तस्यापि विचारस्य विचारणात् ॥ विचारिते विचा
र्ये तु विचारस्यास्ति नाश्रयः ॥ निराश्रयत्वात् नोदेति तच्च निर्वाणं सूच्यते ॥ यस्य चैतद्वयं सत्पदं स एवात्मन
उः स्थितः ॥ यदि ज्ञानवसादर्थो ज्ञानास्ति चेपि का गतिः ॥ अथ ज्ञेयवशात् ज्ञानं ज्ञेयास्ति चेपि का गतिः ॥
अथान्योन्यवशात् सत्त्वमभावः स्याद्वयोरपि ॥ पिता चेन्न विना पुत्रात् कुतः पुत्रस्य संभवः ॥ पुत्राभावे पिता
नास्ति तथा सत्त्वं तयोर्द्वयोः ॥ अंकुरो जायते बीजाद् बीजं तेनैव सूच्यते ॥ ज्ञेया ज्ञानेन जातेन तत्सत्ता किं न

गम्यते॥ अंकुरादन्यतो ज्ञाना दीज मस्तीति गम्यते॥ ज्ञानासित्वं कुतो ज्ञातं श्रेयं यत्नेन गम्यते॥ लोकः प्रत्य
क्षत स्तावत्सर्वं हेतु सुदीक्षते॥ पद्मनाभादिभेदो हि हेतुभेदेन जायते॥ किं कुतो हेतुभेदश्चेत्पूर्वहेतु
प्रभेदतः॥ कस्माच्चैत्फलदेहेतुः पूर्वहेतुप्रभावतः॥ ईश्वरो जगतो हेतुर्वदक स्ताव दीश्वरः॥ भूतानि चे
द्भवन्तेवं नाममात्रेपि किं भ्रमः॥ अपित्वनेके निष्ठाश्च निश्चेष्टान च देवता॥ तं द्याश्चाश्च यश्चैव क्ष्मा
दयो न सर्वेश्वरः॥ नाकाशमीशो चेष्टत्वा न्नात्मा पूर्वं निषेधतः॥ अचिन्त्यस्य च कर्तृत्व मप्यचिन्त्य किं सुच्य

ते॥ तेन किं श्रु मिष्टश्च आत्मा चेन्न च सौ क्षु वः॥ क्ष्मादिस्वभाव ईशश्च ज्ञानं ज्ञेयादनादि च॥ कर्मणाः सु
खदुःखे च वद किं तेन निर्मितं॥ हेतोरादिन चेदस्ति फलस्यादिः कुतो भवेत्॥ कस्मात्सदान कुरुते न हि सो
न्यमपेक्षते॥ तेना कुतो न्यो नास्त्वव तेनासौ किमपेक्षतां॥ अपेक्षते चेत्सामग्री हेतुर्न पुनरीश्वरः॥ नाक
र्तुमीशः सामग्रान्न कर्तुं तदभावतः॥ करोत्यनिच्छन्नीशश्चेत्परायनः प्रसज्यते॥ इच्छन्नपीच्छायनः
स्यात्कुर्वतः कुत ईशता॥ येषि नित्या नराणां ज्ञेयेषु पूर्वनिवारिताः॥ सांख्याः प्रधानमिच्छन्ति नित्यं लो

कस्यकारणं॥ सत्त्वं रजस्तमश्चेतिगुणा अविषमस्थिताः॥ प्रधानमिति कथ्यते विषमेर्जगदुच्यते॥ ए
कस्यत्रिस्वभावत्वमयुक्तं तेन नास्ति तत्॥ एवं गुणानविद्यते अल्पे कंतेपि हि त्रिधा॥ गुणाभावे च शब्दादे
रस्ति त्वमपि दूरतः॥ अचेतने च वस्त्रादौ सुखादेरप्यसंभवः॥ तद्धेतुरूपाभावाश्चेन्ननु भावा विचारिताः
सुखाद्येव च ते हेतुर्न च तस्मात्पटादयः॥ पटादेस्तु सुखादित्यात्तदभावात्सुखाय सत्॥ सुखादीनां च नित्य
त्वं न कदाप्युपलभ्यते॥ सत्त्वामेव सुखव्यक्तौ सम्बन्धिः किं न गृह्यते॥ तदेव श्रुक्ष्मतां याति स्थूलं सूक्ष्मञ्च

तत्कथं॥ स्थौल्यं त्यक्त्वा भवेत्सूक्ष्ममनित्ये स्थौल्यसूक्ष्मते॥ सर्वस्य वस्तुन सद्धत् किं नानित्यत्वमिष्यते॥ न स्थौ
ल्यं चेत्सुखादन्यत्सुखस्यानित्यता स्फुटं॥ नासदुत्पद्यते किंचिदसत्त्वादिति चेन्न तत्॥ व्यक्तस्यासत्तत्पत्तिर
कामस्यापि ते स्थिता॥ अन्नादो मेध्यभक्षः स्यात्कृतं हेतौ यदि स्थितं॥ पटाद्यैरौवकर्पासबीजं क्रीत्वानि
वस्यतां॥ मोहाचेनेक्षते लोकस्तत्त्वज्ञस्यापि सा स्थितिः॥ लोकस्यापि च तज्ज्ञानमस्ति कस्मान्न पश्यति॥ लो
काप्रमारातां यांच व्यक्तदर्शनमप्यसत्॥ प्रमाराणमप्रमाराणंचेन्ननु तत्प्रमितं मृषा॥ तत्त्वतः श्रुत्य तातस्मात्

भावानां नोपलभ्यते ॥ कल्पितं भावमस्य ह्यतदभावेन गृह्यते ॥ तस्माद्भावो नृषा यो हितस्याभावः सुरु-
मृषा ॥ तस्मात्स्वप्ने सुते नष्टे सनास्तीति विकल्पना ॥ तस्मादवकल्पनोत्पादं विवक्षति मृषा च सा ॥ तस्मादेवं वि-
चारेण नास्ति किंचिदहेतुतः ॥ न च व्यस्तसमस्तेषु प्रत्ययेषु व्यवस्थितं ॥ अन्यतो नापि चायातनं तिष्ठति
न गच्छति ॥ माया तः को विशेषो यस्य नमूढैः सत्पतः कृतं ॥ माया यानिर्मितं यच्च हेतुभिर्यच्च निर्मितं ॥ आ-
याति तत्कृतः कुत्र याति चेति निरूप्यतां ॥ यदस्य सन्निधानेन दृष्टं तदभावतः ॥ प्रतिविम्बसमेतस्मिन्

निमेसत्पता कथं ॥ विद्यमानस्य भावस्य हेतुना किं प्रयोजनं ॥ अथाप्यविद्यमाने सौ हेतुना किं प्रयोजनं ॥ ना-
भावस्य विकारोऽस्ति हेतुकोटिशतैरपि ॥ तदवस्थः कथं भावः को वा न्यो भावतां गतः ॥ नाभावकाले भावश्चे-
कदा भावो भविष्यति ॥ नाजानेन हि भावेन सोऽभावोऽपगमिष्यति ॥ नवानपगतेऽभावे भावावसरसम्भ-
वः ॥ भावश्चाभावतां नैति द्विः स्वभावप्रसंगतः ॥ एवं च न निरोधोऽस्ति न च भावोऽस्ति सर्वदा ॥ अजातमनिरु-
द्धं च तस्मात्सर्वमिदं जगत् ॥ स्वप्नोपमास्तु गतयो विचारे कदलीसमा ॥ निर्वृतानिर्वृतानां च विशेषो ना-

सि वस्तुतः॥ एवं श्रुतेषु भावेषु किंलब्धं किं हतं भवेत्॥ सत्कृतः परिभूतो वा केन कः संभविष्यति॥ कुत सु
खं वा दुःखं वा किं प्रियं वा किमप्रियं॥ का नृणां कुत्र सा नृणां मृग्यमाणा स्वभावतः॥ विचारे जीवलोके कः को ना
मात्रमरिष्यति॥ को भविष्यति को भूतः को बन्धुः कस्य कः सुहृत्॥ सर्वमाकाशसंकाशं परिगृह्णन्तु मदिवाः॥
प्रकुप्यन्ति प्रहृष्यन्ति कलहन्ति सवहेतुभिः॥ शोकायासैर्विषादैश्च मिथश्चेद न भेद नैः॥ यापयन्ति सुखं च्छेदा
घापैरात्मसुखेच्छवः॥ मृताः पतन्त्य पायेषु दीर्घतीव्रव्यथेषु च॥ आगत्या गत्य सुगतिं भूत्वा भूत्वा सुखोचिः

नाः॥ भवे वज्रप्रपातश्च तत्र चातन्वमी दृशं॥ तत्रान्योन्यविरोधश्च न भवेत्तन्वमी दृशं॥ तत्र चानुपमास्तीव्रा अनन्ता
दुःखसागराः॥ तत्रैव मत्पबलता तत्राप्यल्पत्वमायुषः॥ तत्रापि जीवितारोग्य व्यापारैः श्रुतं क्लमश्रमैः॥
निद्रयोपद्रवैर्वालसत्संगैर्निस्फुल्लैस्तथा॥ वृथैवायुर्वहत्याशु विवेकस्तु सुदुर्लभः॥ तत्राप्यभस्तविक्षेपनि
वारणा गतिः कुतः॥ तत्रापि मारो यतते महापायप्रपातने॥ तत्रासन्नार्गवाङ्मृत्युं विचिक्किता च दुर्जया॥ पुनश्च
क्षणादौर्लभ्यं बुद्धौ त्यादोति दुर्लभः॥ क्लेशौघोऽर्निवारश्चेत्यहो दुःखपरंपराः॥ अहो वतातिशोच्यत्वमेषां दुः

खौघवर्तिनां॥ येनेक्षनेस्वदोः स्थित्यमेवमप्यतिङः स्थिताः॥ स्वात्वास्नात्वायथाकश्चिद्विशेदहिं सुऊर्मुऊः॥ स्व
 सौस्थित्यंच मन्यन्ते एवमप्यतिङः स्थिताः॥ अजरा मरुतीतानामेवं विहरतां सतां॥ आयास्यन्त्यापदा घोराः
 कृत्वामररामग्रतः॥ एवं इः खाशितप्रानां शान्तिं कुर्या महंकदा॥ पुरापमेदससुद्धूतैः सुखोपकरणैः स्व
 कैः॥ कंदोपलम्भदृष्टिभ्यो देशयिष्यामिभून्मतां॥ संवृत्त्यानुपलम्भेन पुरापसंभारमादरात्॥ ७४
 इति बोधिचर्यावतारे प्रज्ञापारमितापरिच्छेदो नवमः॥ ७५ ॥ बोधिचर्यावतारमेयद्विचिन्तयतः शु

भं॥ तेन सर्वे जनाः संतु बोधिचर्याविभूषणाः॥ सर्वासु दिक्षु यावज्जायन्तः कायचिन्तयथातुराः॥ ते प्राप्नुवन्तु म
 तुरौपः सुखप्रमोद्यसागरान्॥ आसंसारं सुखहानिर्माभूनेषां कदाचन॥ बोधिसत्त्वसुखप्राप्तुं भवत्वविर
 तं जगत्॥ यावन्नो नरकाः केचिद्विद्यन्ते लोकधातुषु॥ सुखावन्ति सुखामोदैः सीदन्तां ते सुदेहिनः॥ शीतान्ताः
 प्राप्नुवन्तु मूढमार्ताः संतु शीतलाः॥ बोधिसत्त्वमहासत्त्वसंभवैजलसागरैः॥ असिपत्रवनं तेषां स्यान्नंद
 नवनद्युतिः॥ कूटशात्मनि वृक्षाश्वजायंतां कल्पपादपाः॥ कादम्बकारण्डवचक्रवाकहंसादिकोला ह

तरम्यशोभैः॥सरोभिरुदामसरोजगन्धैर्भवत्तु हृद्यानरकप्रदेशाः॥सोऽङ्गारराशिर्मशिराशिरस्तुतप्राच
भूःस्फटिककुट्टिमःस्पात्॥भवत्तुसंघातमहीधराश्चपूजाविमानाःसुगतप्रदूराः॥अङ्गारतप्तोपलशस्त्र
वृष्टिरथप्रभत्तस्तुसप्तुष्यवृष्टिः॥तद्यत्रयुद्धेऽप्यपरस्यरेणाक्रीडाधर्ममयास्तुचपुष्ययुद्धं॥पतितसकल
मान्साःकुन्दवर्णास्थिदेहादहनसमजलायां वैतराणां निमग्नाः॥ममकुशलवदनेनप्राप्तदिव्यात्मभावाः
सहसुरवनिताभिःसत्तुमन्दाकिनीस्थाः॥त्रस्थाःपश्यन्त्यकस्मादिह्यमपुरुषाःकाकगृध्राश्चघोराः

धानं ध्वस्तं समनात्सुखरतिजननीकस्यसौम्याप्रभोयं॥इत्युद्धयक्षमाणागगनतलगतं वज्रपाणिं ज्वर
नं दृष्ट्वा प्रमोद्यवेगाद्यपगतदुरितायास्तुतेनैव सार्धं॥पततिकमलवृष्टिगन्धपानीयमिश्राद्युमिति नर
कवहिर्दृश्यतां नाशयन्ती॥किमिदमिति सुरेव न ह्लादिता नामकस्माद्भवत्तु कमलपारोर्दशनं नारकाणां॥
आयातायाशीघ्रं भयमपनयतत्रातरो जीविताः स्मः संप्राप्तोऽस्माकमेव ज्वलदभयकरः कोपि चोरी
मारः॥सर्वे यस्यानुभावा व्यसनमपगतं प्रीतिवेगाः प्रवृत्ता जातं संबोधिचिन्तं सकलजनपरित्राणमा

नादयाच॥ पश्यन्ते न भवन्तः सुरशतमकुटैरर्च्यमानां प्रियम् ॥ कसुरापादाद् दृष्टिं शिरसि निपतिता ने
कपुष्पोद्यदृष्टिं ॥ कृतागारैर्मनोजैः स्तुतिमुखरसुरस्त्रीसहस्रोपगीतिदृष्टे त्वं मंजुघोषं भवतु कलक
लः सांप्रतं नारकाणां ॥ इति मत्कुशलैः समन्तभद्रप्रमुखानादतवेधिसत्त्वमेघान् ॥ सुखशीतसुगन्धि
वातदृष्टिनभिनन्दतु विलोक्य नारकास्ते ॥ शाम्यन्तु वेदनास्तीव्रानारकाणां भयानि च ॥ उर्गन्तो विमुच्य
तां सर्व उर्गतिवासिनः ॥ अन्योन्यो भक्षन् भयनीरश्यामपगच्छतु ॥ भवन्तु सुखिनः प्रेता यथोत्तरकुरो

नराः ॥ सन्नर्प्यतां प्रेताः स्नाप्यतां शीतला भवन्तु सदा ॥ आर्यावलोकितेश्वरकरगलितक्षीरधाराभिः ॥ अ
श्वापश्यन्तु रूपाणि भृशान्तु वधिराः सदा ॥ उर्विण्यश्च प्रसूयन्ता माया देवी वनिर्व्यथा ॥ वस्त्रभोजनयानी
यं स्रक्चन्दनविभूषणं ॥ मनोभिलषितं सर्वं लभन्ता हितं संहितं ॥ भीताश्च निर्भयाः सन्तु शोकातीः प्री
तिताभिनः ॥ उद्विग्नाश्च निरुद्धे गाधति मनो भवन्तु च ॥ आरोग्यं रोगिणामस्तु मुच्यन्तां सर्ववधनात् ॥
उर्वलावलिनः सन्तु स्निग्धचिन्ताः परस्परं ॥ सर्वादिशः शीवाः संतु सर्वेषां पथिवर्जिनां ॥ येन कार्ये राग

रुजित इपायेन सिध्यत ॥ नौयान पात्रा रूयश्च सल्लु सिद्ध मनोरथाः ॥ क्षेमेण कुलमासाय रमन्तां सह
वशुभिः ॥ कान्तारोन्मार्गं पतिता लभन्तां सार्धं सङ्गतिं ॥ अद्यमेन तु गच्छन्तु चौर व्याघ्रादिनिर्भयाः ॥ सुप्रम
त्तप्रमत्तानां व्याधिराणाधिसंकटे ॥ अनाथ बालवृद्धानां रक्षां कुर्वन्तु देवताः ॥ सर्वाक्षरा विनिर्मुक्ताः
श्रद्धाप्रज्ञा कृपा चिन्ताः ॥ आकाराचारसंपन्नाः सल्लु जातिस्मराः सदा ॥ भवत्वक्षयकोषाश्च यावज्जग
नगञ्जवत् ॥ निर्द्वन्द्वानिरूपायासाः सल्लु स्वाधीनवृत्तयः ॥ अत्योजसश्च ये सत्वास्ते भवन्तु महोजसः

भवन्तु रूपसंपन्ना ये विरूपास्तपस्विनः ॥ याः काश्चन स्त्रियो लोके पुरुषत्वं ब्रजन्तु माः ॥ प्राप्नुवन्तु च तानीं
चाहृतमाना भवन्तु च ॥ अनेन मम पुरेण सर्वसत्त्वा अशेषतः ॥ विरम्य सर्वपापेभ्यः कुर्वन्तु कुशलं सदा
बोधिचिन्ता विरहिता बोधिचर्या परायणाः ॥ बुद्धैः परिगृहीताश्च मारकर्मविवर्जिताः ॥ अग्रमेया सुष
श्चैव सर्वसत्त्वा भवन्तु ते ॥ नित्यं जीवन्तु सुखिता मृत्युशब्देऽपि न श्रूयन्तु ॥ रम्याः कल्पद्रुमोद्यानैर्दिशः सर्वा
भवन्तु च ॥ बुद्धा बुद्धात्मजा कीर्णैर्धर्मध्वनि मनोहरैः ॥ शक्रादिव्ययेना च समापाशितलोपमा ॥ मृ

हीच वेदमयी भूमिः सर्वत्र तिष्ठतु ॥ वेधिसत्त्वमहापर्वन्मण्डलानि समन्ततः ॥ निषीदन्तु स्वशोभाभिर्म
ण्डयन्तु महीतलं ॥ पक्षिभ्यः सर्ववृक्षभ्योरश्मिभ्यो गगनादपि ॥ धर्मध्वनि रविश्रामो श्रयतां सर्वदेहिभिः
बुद्धबुद्धसुतेनित्यं तभन्तां ते समागमं ॥ पूजामेधैरननैश्च पूजयन्तु जगद्गुरुं ॥ देवो वर्षन्तु कालेन
सस्यसंपन्निरल्लुच ॥ स्फुरितो भवन्तु लोकेश्वरा भवन्तु धार्मिकः ॥ शक्ता भवन्तु चैव ध्यामन्त्राः सि
धन्तु जापिनां ॥ भवन्तु करुणाविष्टाः किनीराक्षसादयः ॥ मा कश्चिद्दुःखितः सत्त्वमापापीमाचरो गि

कः ॥ माभीतः परिभ्रजे वामाभूत्कश्चिच्च दुर्मनाः ॥ पाठस्वाध्यायकालीला विहाराः सन्तु सुस्थिताः ॥ नित्यं
स्यात्संघसामग्रीसंघकार्यश्च सिध्यतु ॥ विवेकलाभिनः सन्तु शिक्षाकामाश्च भिक्षवः ॥ कर्मरापचिन्ता
ध्यायन्तु सर्वे विक्षेपवर्जिताः ॥ लाभिन्यः सन्तु भिक्षुरापः कलहायासवर्जिताः ॥ भवन्तु खण्डशीलाश्च स
र्वा प्रव्रजितास्तथा ॥ उः शिलाः सन्तु संविद्याः पापक्षयरताः सदा ॥ सुगतेर्लाभिनः सन्तु तत्र चाखण्डि
तव्रताः ॥ परिडिताः सत्कृताः सन्तु लाभिनः पैण्ड्यातिकाः ॥ भवन्तु भुङ्क्षन्तानाः सर्वदिक्ख्यातकीर्तयः ॥

अमुक्ता प्रायेकः खंविनाडः करचर्यया ॥ दिव्यन्ये केन कायेन जगद्वद्वत्तमाप्नुयात् ॥ पूज्यं तां सर्वसंघा
स्तु सर्वसत्त्वैरनेकधा ॥ अचिन्त्यवुद्धसौख्यनसुखिताः सन्तु भूयसा ॥ सिध्यन्तु वोधिसत्त्वानां जगदर्थं म
नोरथाः ॥ यच्चित्तं यान्ति तेनाभासतस्तत्त्वानां समृद्धयः ॥ प्रत्येकबुद्धाः सुखिनो भवन्तु श्रावकास्तथा ॥ देवा
सुरनरैर्निन्द्यं पूज्यमानाः सगौरवैः ॥ जातिस्मरत्वं प्रव्रज्यामहं च प्राप्नुयांसदा ॥ यावत्प्रसदिता भूमिं मंजु
घोषपरिग्रहात् ॥ येन तेनाशनेनाहं याययेयं वलान्वितः ॥ विवेकवाससामाग्रिं प्राप्नुयांसर्वजाति

७५

षु ॥ यदाच प्रसु कामः स्या प्रसु कामश्च किंचन ॥ तमेव नाथं पश्येयं मंजु घोषमविघ्नतः ॥ दशदिग्घोम
पर्यन्त सर्वसत्त्वार्थसाधने ॥ यथाचरति मंजुश्रीः सैव चर्या भवेन्मम ॥ आकाशस्थस्थिति र्यावथावच्च
जगतस्थितिः ॥ तावत्तमस्थितिर्मया जगदुःखानि निघ्नतः ॥ यत्किंचिज्जगतोऽङ्गं तत्सर्वं मयि पच्य
तां ॥ वोधिसत्त्वशुभैः सर्वैर्जगत्सुखितमस्तु च ॥ जगदुःखैकभैषज्यं सर्वसंघसुखाकरं ॥ लाभसत्कार
रसहितो वैरतिस्तु शासनं ॥ मंजु घोषं नमस्यामि यन्प्रसादामतीः शुभैः ॥ कल्याणमित्रं वन्दे हं य

प्रसादाजगद्धिते॥ ❀ ॥ इति श्रीबोधिचर्यावतारे परिणामनापरिच्छेदो दशमः॥ ❀ शुभं॥ ❀

५०

259 |